

5-F-212

x

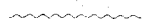
242

III 27

Přehled vzniku a vývinu

desk čili knih veřejných,

hlavně v Čechách a na Moravě.

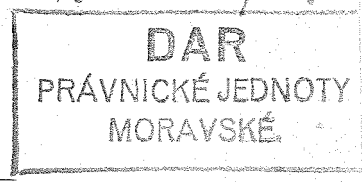
Podává

JUDr. Antonín Randa,

řádný profesor práv na vysokém učení Pražském.

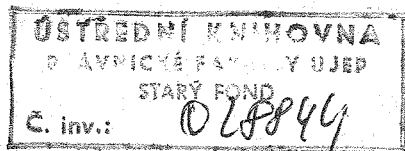
5476 709

V PRAZE.

Tiskem a nákladem knihtiskárny dra. Edv. Grégra.

1870.

Y šeré dávnověkosti kryjí se první počátkové desk zemských ¹⁾ v Čechách, ústavu to, o němž Palacký r. 1863 ve valné hromadě společnosti musea českého právem podotknul: že není ničeho, čím by se národu českému čestnější památku v dějinách světa zjednali,

¹⁾ Literatura o předmětu tohoto spisu jest dosti četná a přes to neuspokojivá: máme výtečné spisy monografické o různých jednotlivostech, avšak nedostává se nám spisu, kterýž by vývin tohoto slovatného ústavu ze stanoviska historického a právníckého soustavně a důkladně vykládal. Poznámka ta týče se netoliko literatury naší, nýbrž i literatury německé, jinak velmi bohaté. — Předkem uvéstí sluší přecetné roztroušené zprávy a výklady, kteréž *F. Palacký* v rozmanitých svých spisech nastřádal. Sr. hlavně *Časopis Č. Musea* 1831. st. 307.; 1835. I. st. 434 sl. *Palackému* náleží neocenitelná zásluha, že poznáv vynikající význam a důležitost „desk“, všude a neunaveně sbíral ostatky a doklady těch drahocenných památek, v čemž jej výdatně podporoval archivář *K. J. Erben*. Záhy zasazoval se také *Palacký* o *reintegraci českých desk zemských v Praze r. 1541 pohořelých*. K jeho povzbuzení a podporou prof. a zemsk. arch. *Gindely-ho* uvázal se *J. Emler*, příručí Pražského m. archivu, v pokračování záslužné práce této a skorem již ji dokonal. Celkem vypsáno jest as 8000 listin, o kterých jisto, že druhdy byly v deskách zemských. Štědrou podporou hrab. *J. z Clam-Martiničů* umožněno jest vydávání toho díla tiskem pod titulem: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. 1541 igne consumptarum*, jichž první svazek právě vyšel. (Vydal Dr. *Josef Emler* 1870.) Tím doplněny budou pozůstatky českých desk zemských, které vším právem od starodávna pokládány byly za jeden z nejvyšších klenotů království Českého. V nejnovějším čase nalezl *Fr. Dvorský* v archivu Černínském v Hradci Jindřichově část původního kvaternu desk zemských, pocházející z druhého desetiletí věku čtrnáctého (1316—1320), který jediný náhodou posud úplně nevyjasněnou ušel záhubnému požáru, jenž 2. června 1541 uchvátiv hrad Pražský i desky zemské zničil. (*Herm. Jireček*, *Codex* II. 2. st. 9. vysvětluje onu šťastnou náhodu tím, že se dle starého obyčeje kvaternu, jichž se pro stáří již neužívalo, v sakristii katedrály Pražské uschovaly. Sr. *Maj. Car.* čl. 27.) Jsou to nejstarší posud známé a v *originalu* zachované zbytky desk česko-moravských. (Srov. *Reliquiae tabularum terrae cit. vetustissimae etc.* či *Nejstarší zbytky desk zemsk. pūh.*, vydali: *Fr. Dvorský* a *J. Emler*, v Praze 1868). — Uvésti dlužno dále spis

čím by před očima všech národů spravedlivěji pochlubiti se mohl, nežli zrcadlem tímto starého života státního a společenského. (Časopis Č. M. 1863 str. 192.) Dokládám, že dávný ústav tento i v dějepisu civilního práva zemí rakouských zaujímá důležitost a význam tak vynikající, jako sotva jiná instituce práva germanského neb slovanského. Bohužel není posud historie tohoto ústavu a vlivu jeho na vývin domácího a cizozemského práva psána. Tolik lze však na základě známých dosud historických skutečností bezpečně tvrditi, že slovatný ústav knih veřejných v převážné části zemí rakouských nejstaršími a nejmocnějšími kořeny svými nespočívá (jak v dílech právnických často čítáme) na základech práva německého, nýbrž na staročeském ústavu *desk zemských*.²⁾ Dle účelu

Emler: O zbytcích desk zemských r. 1541 pohořelých. 1867; *Jireček* Herm., Časopis Č. M. 1862; Slovník Naučný s. verbo Dsky; *J. Hasner*, Handbuch des landtäfl. Verfahrens im Königr. Böhmen mit einer chronol. Geschichte etc. (1824); *Schmidt* v. Bergenhold, Geschichte der Privatgesetzgebung in Böhmen (1866) st. 94 sq.; L. Freiherr v. *Haan*, Studien über Landtafelwesen (1866). — O moravských deskách zemských sr. článek *A. Sembery*, Časopis Č. M. 1846. str. 541, 697; monografii velmi záslužnou podal: *K. J. Demuth*, Geschichte der Landtafel im M. Mähren. 1857. Stručný popis desk zemských (jazykem latinským), pak nejstarší památky desk českomoravských a vzácné prameny k poznání tohoto starobylého ústavu podává nejnověji Herm. *Jireček*: Codex Juris Bohemici. Tom. II. pars. 2. Pragae 1870. — O polských deskách sr.: *A. Rosbierski*, Commentarius th. pr. in pat. tabulare (1811). *Burzyński*, Prawo Polskie prywatne. 1867. Z četných výkladů *nynějšího* zřízení knihovního poznamenati sluší: *Minasiewicz*, System. Darstellung des Tabularbesitzes; *F. S. Aussez*, Darstell. d. Landtafel u. Grund. Ord.; Dr. *Klepsch*, Das österr. Tabularrecht (1862); *Füger* v. Rechtborn, Syst. (?) Darstellung der Einträge in die öff. Bücher. (1865). — Z německých spisovatelů zasluhují uznání: N. Th. v. *Goenner*: Comm. über die Hypoth. Ges. für Bayern (1824), Dr. R. Th. *Heyne*, Comm. über d. sächs. Ges. d. Grund. u. H. B. (1843), *F. Förster*, Allg. Hypothekenordnung (f. Preussen) 1861 a nejnověji H. A. *Mascher*, D. deutsche Grundbuch u. Hypothekenwesen (1869), jenž podává dobrý přehled různých soustav hypotečních v Německu dosud platících.

²⁾ Ve všech zemích rakouských uvedeny byly dsky zemské dle vzoru českých desk zemských a dsky zemské zůstaly až do nejnovější doby základním pilířem zřízení knihovního. Teprve v předešlém století počíná se jevití značnější vliv římského a německého práva i v oboru tomto. Upozorniti sluší, že tu zaluvím o tabulárním zřízení *rakouském*. V Německu vyvinul se ústav knih veřejných zcela *samostatně* ze zárodků domácích způsobem *zvláštním*, v jednotlivých zemích namnoze *různým*, — a sice nejprve v městech a mnohem později teprve — a patrně již za vlivem moderních náhledů národohospodářských — v zákonodarstvích zemských.

tohoto spisu slušno obmeziti se na všeobecné historické úryvky. Mnohé mezery a nedostatky račiž laskavý čtenář omluviti okolností tou, že soustavného přehledu o vývinu tohoto důležitého zřízení, přihlížeje zejména k pramenům nejnověji objeveným posud nemáme.³⁾

Vedle V. Hájka a Balbína mnozí spisovatelé za to měli, že desky zemské založeny byly králem Janem r. 1319, 1321.⁴⁾ *Hasner* (Handbuch st. 2) klade založení desk na počátek XIV. století (1305); však zápisy knihy Zdislavovy lit. H. 17, kterýmiž se H. dokládá, spadají do roka 1335 a nikoliv, jak H. omylně tvrdí, do roka 1305.⁵⁾ Nejstarší knihy Zdislavovy sahaly *počátkem* svým až do roku 1320.⁶⁾ Však ani tento rok nelze pokládati za dobu vzniku desk zemských. Máme výpisky sahající do doby mnohem starší, totiž do posledních desítiletí věku třináctého. Tak vysvítá z listu o prodeji statku Cheynovského kláštera Waldsaskému z roku 1287 (otištěného v Reliquiae tab. I., číslo 1, dle orig. v arch. Mnich.), že již tehda prodajové takoví u soudu zemského v Čechách zapi-

³⁾ Původní význam slova: „deska“ jest: tabule dřevěná. Na dsky takové ryli Slované v nejstarších dobách stručná pravidla právní a již R. Zel. zmiňuje se o „dskách pravodatných“. Později znamená slovo „dsky“ tolik co „knihá zápisná“, „zápisné“. Pochopitelno, že výraz starší i tehda ještě co synonymum se zachoval, když se již na dřevěných dskách nepsávalo. Srov. Herm. *Jireček*, Slovanské právo v Čechách a na Moravě. II. st. 230. (Toto dílo H. Jirečka rozuměj, když jiné zvlášť udáno není.) Týž I. st. 150 dobře ukazuje k podobným zařízením israelským a římským. (Leges XII. tab.); *Jičinský*, Vývin česk. právnictví (1862) sl. 105.

⁴⁾ Bájkař Hájek z Libočan vypravuje ve své kronice k r. 1321, že král Jan navrátil se t. roku do Čech a svolav všechny pány poroučel, aby všelikteraké smlouvy a trhové do jedné knihy zapsány byly, tak jakž bylo za předkův, krále Ottakara, také i knížete Soběslava, někdy i za pohanův, i za Přemysla. Však již *Palacký* v Musejníku 1835 I. st. 435 dokázal nepravdivost tohoto udání. Bezpochyby pamatoval Hájek na nejstarší *tehdaž* užívaný kvatern: Primus *Zdislaj*, jenž se r. 1320 psáti počal. Kdyby se byl Hájek pilněji ohlednul, bylby v dskách našel starší ještě kvaterny, později ovšem shořelé.

⁵⁾ Srov. *Dvorský* a *Emler*, Reliquiae st. XI., *Jireček* Slov. Právo II. st. 233. Práv-li Všehrd VI. 34. st. 180: To najdeš v dskách Zdislavových, kteréž sú *nejstaršie* ze všech, vztahovati lze naznačení to toliko na samostatné *trhové* dsky. — Seznam kvaternů desk zemských r. 1541 shořelých podává *Palacký* v Musejníku 1835 I. st. 437.

⁶⁾ Sr. *Palacký*, n. u. m. st. 437: Primus *Zdislaj* r. 1320—1336: Secundus *Zdislaj* 1337—1345. atd.

sovány bývaly; ⁷⁾ tak zachoval se doslovný zápis z roku 1292 ze zemských desk půhonných; ⁸⁾ tak připomíná se ze zemských desk moravských (cúdy Olomúcké) listina již roku 1303 zapsaná ⁹⁾, a stvrzuje se v listině krále Jana z r. 1327 netoliko bytost desk Brněnských, nýbrž *dávný* obyčej, vkládati listiny trhové do desk zemských. ¹⁰⁾ Z r. 1287, 1291, 1295, 1297 zachovala se nám jména přísedících soudu zemského: z r. 1312, 1315 a 1316 máme více listin o převezech nemovitých statků, které v deskách zemských byly zapsány (Sr. Reliquiae tab. terrae I. číslo 2—9.) Z let 1316—1325 zachoval se nám zbytek *původního* kvaternu desk půhonných, jenž šťastnou náhodou zhoubnému požáru roku 1541 unikl a r. 1868 v Hradci Jindřichově nalezen byl. (Sr. Reliquiae t. t. I. č. IX. st. 5—67.)

Rovněž jednájí nejstarší právní výklady o deskách zemských jako o zřízení *starobylém*, vůbec známém a obecně užívaném; tak zejména z první čtvrti 14. věku (1320—1330) pocházející K. *Rožmberská* §§. 81, 93, 94, 102 (viz Arch. Č. I., Codex J. B. II. 2 st. 68 sq.), rovněž Kniha Ondřeje z *Dubé* (z r. 1395 v. Arch. Č. II. st. 481, Codex J. B. II. 2 st. 356), Ctibor z Cimburka v *Knize Tovačovské* z r. 1480—1490 (vyd. *Brandl*, kap. 88—109), *Všehrd*

⁷⁾ List ze dne 13. máje 1287 zní: *protestatus est coram B. summo iudice, R. notario regni Bohemiae . . . quia vendidit dotem uxoris suae Zt. ea consentiente . . . ut in registro plenius continetur, villam Prezkacz . . .* Podobně praví se o listině Vítka ze Švabenic z r. 1309: *haec . . . nunc iterato in terra tabulis in nostra presentia . . . sunt notata.* (Orig. v bibl. Pražské) Sr. *Palacký* st. 436. *Jireček*, Codex II. 2. st. 3. — Rovněž připomínají nám dva původní listy pana Wítka de Swabenič z r. 1309 existenci desk zemských: *Haec autem omnia et singula ad perpetuam firmitatem . . . in tabulis terrae procuravimus annotari . . .* Srov. *Jireček*, Cod. II. 2. st. 4.

⁸⁾ Srov. *Jireček* I. c.: Anka de Lubkowicz conqueritur super Ludek, quia raptam compressit etc. — v. Reliquiae tab. I. číslo 4. z r. 1292.

⁹⁾ *Haec acta tam legitime celebrata in tabulas publicas Olomucensis cude, ad quam universae provinciae Moraviae se reclinant, redegimus.* (Boček V. 158.; *Jireček*, Codex II. 2. st. 13.)

¹⁰⁾ *Et quod abatissa et conventus mon. etiam habeant dare et conferre notariam cude Brunnensis, qui notarius tabulas terrae habeat, omni jure et utilitate, quo ab antiquo terrae sive cuae notarii consueverunt habere, . . .* sr. *Jireček*, Právo Sl. II. st. 233, Codex II. 2. st. 14. Také *Majestas Carolina* mluví o deskách zemských co o starodávném zřízení čl. 24, 26, 27: *antiqua consuetudine regni nostri. . .*

Knihy devatery (z r. 1500) VI. 32: VI. 34; ¹¹⁾ Kniha Ctibora *Drnovského* z roku 1523—1527, vydaná *Brandlem* 1868). Všechny tyto okolnosti ukazují patrně k tomu, že obyčej, zapisovati jednání právní do zvláštních rejstříků soudních sahá do doby *mnohem starší*, než jest ona, z které se nám šťastnou náhodou zachovaly jednotlivé zápisy z desk *zemských*. Domnění toto nade vši pochybnost povyšuje okolnost v novější době *zjištěná*, že původně při *každé cúdě* (župním soudě) vedeny byly soudní seznamy (dsky), do nichž se zapisovaly paměti všeho toho, o čem při soudě se jednalo. Památky takových desk *župních* zachovaly se ač po skrovnu na př. z cúdy *Žatecké*, *Plzeňské*, *Nymburské*, *Hradecké*, *Mělnické*, *Litoměřické*. ¹²⁾ I Pražská cúda měla nepochybně své župní

¹¹⁾ O deskách trhových praví K. *Rožm.* §. 96: Když kto chce by jeho nepohonili, vlož ve *dsky* přáteli svému dědiny své neb svým dětem, že jim dáváš a sstupuješ. Sr. *Jireček* Codex J. B. II. 2. st. 79. — Sr. Výklad Ondřeje z *Dubé*: Což páni odsudie aneb což se lidé svolé dobrovolně, toho jim (úředníkům zemským) pamět poručena; to píší v knihy, ješto sloví dsky skrze své písáře. Sr. v Codex. J. B. §§. 7, 8, 9, 22, 23. — Podobně *Všehrd* VI. 32: . . . *starí* bohatého opatrující, chudého sú v zapomenutí nenechali, než . . . nad ony první trhové jiné sú vymyslili dsky dvoje. . . . Srov. *Jireček* I. c. *Demuth*, st. 40.

¹²⁾ Tak nalezl již *Palacký* pozůstatky z desk *žateckých* z r. 1382 a *litoměřických* z r. 1413 (viz Archiv č. I. st. 396). *Emler* a *Sedláček* nalezly v deskách dvorských ještě více míst, kde se činí zmínka o deskách *cúdních*. Podávám některé zbytky ovšem u výtahu dle *Emlera*: O zbytecích desk zemských v r. 1541 pohořelých st. 13. (Nejnověji výtiskl i *Jireček*, Codex II. 2. st. 10—13 doslov některých). O *žateckých* deskách zachovala se památka, jež padá do r. 1381: Henricus de S. defendit tres sexagenas census annu in N. juris obtenti *per tabulas Saczenses*. (Dv. dsky XIII. 166.) Druhá zmínka děje se o *cúdních* deskách *žateckých* z r. 1382: Slawibor de Zacz defendit V. marcas argenti juris obtenti *per tabulas terre zude Sacensis*. . . — V roce 1389 děje se (Dv. dsky XIII. f. 181) zmínka o deskách *cúdních* *Plzeňských*: Sezema . . . defendit X marcas argenti obtentas *per tabulas czude Plznensis*. — Z r. 1394 a 1395 máme doklady desk *Hradeckých*: prout in tabulis districtus *Grecensis* plenius continetur. — *Nejstarší* ale památku desk *cúdních* z r. 1322 nalezáme v zápisu č. 330 původního kvaternu *Jindřicho-Hradeckého* (viz: *Nejstarší* zbytky desk *zemských*, vyd. *Emler* st. 65.). Činí se totiž v zápisu z r. 1322 zmínka o *deskách* *cúdy* v *Nymburce*: *de tabulis terre in Newburga*. Dále otištěna tamtéž st. VIII. listina, v kteréž Karel IV. 1348 *Mělnickým* dovoluje *zachování* desk tamější *cúdy*: notum facimus, quod civitati *Melnicensi* stylum, regimen et anotacionem tabularum terrae habenda . . . committimus, . . . quemadmodum *easdem* temporibus clarae memoriae illustris Eli-

dsky. Centralisací správy a soudnictví, křeráž v druhé polovici 13. věku, zejména za Přemysla Otakara II. a Václava II. v Čechách se šířila, stal se soud Pražský vrchním soudem zemským, dsky Pražské přeměnily se ve dsky *zemské* a ostatní župní dsky následkem toho znenáhla zanikaly.¹³⁾ Znovuzřízení zemského soudu v Praze za vlády Otakara II. (1253—1278) lze tudíž pokládati za počátek *obnovených* a *rozšířených* desk zemských, nikoliv ale za prvopočátek desk vůbec.▷

Dsky zemské, jejichžto počátky tudíž dle všeho hledati sluší v oné době, kdy umění písařské v zemi šířiti se počalo,¹⁴⁾ obsahovaly v pestré směsi soudní jednání *sporné* i *nesporné*: žaloby a další soudní řízení až do konce rozepře zejména nálezy; pak *smlouvy* všeliké týkající se statků nemovitých, zejména prodeje a zastavování, poslední vůle atd. Nejstarší dsky sloužily tedy hlavně k sepisování běhu *soudního řízení* ve věcech sporných; toliko *příležitostně* zanášela se i důležitější nesporná akta obvyklým způsobem před soudem vykonávaná, zejména trhy statků.¹⁵⁾ Podobá se, že i dsky cúdní týmž neb podobným způsobem zařízeny byly.¹⁶⁾

sabeth, quondam reginae Bohemiae, matris nostrae c. *in possessione pacifica tenerunt* etc. Srov. dále *Jireček*, II. st. 231, Codex II. 2. st. 10—13 a *Palacký*, Dějiny II. st. 143; *Brandl*, K. Drnovská, st. XII—XX.

¹³⁾ Srov. *Palacký*, I. c.; *Emler*, O zbytcích st. 15. sq.; *Jičínský*, Vývin st. 106. Patrně, že vedle desk zemských ještě po delší čas zachovaly se desky cúdní, na př. dsky *Žatecké* až do počátku 15. věku; podobně dsky v Nymburce, na Mělnice sr. poz. 12. Ve válkách husitských poslední jich stopy zmizely.

¹⁴⁾ Dokladem toho, že již *Komas* († 1125) zmiňuje se o pūhonu co předním článku řízení soudního; pūhonci byl opatřen pečeti soudní, což dokazuje, že se pūhony již tehda zaznamenávaly. Srv. *Jireček* II. st. 223.

¹⁵⁾ Důkazem toho jsou nám zbytky nejstarších desk, hlavně část *původního* kvaternu desk pūhonných z r. 1316 sq., od Dvorského r. 1868 objevený. (Nejstarší zbytky desk zemských pūh. vydal Dvorský a Emler 1868 st. 1—75; Reliquiae t. t. I. st. 5—67.) Obsahují zápisky o soudních přích v rozličných stadiích jich průběhu, jak (ovšem *řídčeji*) trhy, spolky, poslední vůle, samé to věci, které se při soudě pořizovaly. Ve zlomku tomto, kterýž má vloček 396, jest celkem jen 14 vkladů dědinných. Jsout také pravidelně psány *jinou* rukou než pūhony. Sr. *Emler* I. c. st. VIII. pak st. 24. a Reliquiae I. st. XVIII. To vše srovnává se s tím, co Ondřej z Dubé, §§. 7—24, Všehrd VI. 32. (st. 276.) a jím o dskách vypravují.

¹⁶⁾ *Emler*, o zbytcích desk zemsk. st. 18. vyslovil domněnku, že dsky krajské čili cúdní nikdy neobsahovaly vklady *dedinné* (převody vlastnické),

Protož byly a nazývaly se nejstarší knihy zápisné: *dsky pūhonné*.¹⁷⁾ Později, když se množily vklady trhů a jiných jednání, zařizovaly

hlavně proto, že do desk zemských přicházely vklady ze všech končin země a že v listině z r. 1303 praví se: in tabulas publ. Olomucensis cude, ad quam *universae* provinciae Moraviae se reclinant. Jakkoliv — při řídkých zbytcích desk cúdních — nesnadno jest, utvořiti si o tom bezpečného úsudku, zdá se mi přece, že i dsky cúdní vklady majetnické obsahovaly. Tak na př. zni zlomek desk dvorských z r. 1407: Slach de M . . . defendit *hereditates* praedictas post P. proclamatas . . . et offert eum probaturum jure obtento per tabulas Nimbургenses (*Jireček*, st. 10.). Podobně výpis z r. 1419, jenž se týká desk Hradeckých: Johannes decessit, cujus *bona* ad d. regem legitime sunt devoluta . . . Zdena de L. defendit predicta *bona* post Joh. quondam maritum suum proclamata . . . et offert se probaturam dotalicio *tabulis terre et tabulis czude* d. Grecensis. Bylo by také nápadné, když by se sice dluhy a vedení práva do desk cúdních byly zapisovaly (arg. výpisy v *Emlerově* spisu: O zbytcích na st. 13. 14.) nikoliv ale převody vlastnického práva. Náhledu zde hájenému svědčí i obdoba desk zemských a okolnost ta, že se tyto as z cúdních desk pražských vyvinuly. Jest dle mého zdání pravdě podobnější, že se do desk zemských zapisovaly *hlavně* — ovšem ze všech končin země — statky *panské* a *vladyčí*, t. j. statky rodové pánům a vladykům náležité — občejně rozsáhlejší; do desk cúdních pak že se zapisovaly statky jiné, ježto nenáležely šlechticům, nýbrž dědinníkům, kmetům, sedlákům a nájemníkům. (O rozdílu stavů a dědin těchto: *Jireček*: Slovanské právo II. st. 62—80.) Po zaniknutí desk cúdních vkládaly se ještě po delší dobu i statky nešlechtické do desk zemských, až se v 15. století ustálil obyčej, vkládati do desk těchto *vůbec* jen statky šlechticů. Náhled ten podporuje i vývin desk moravských. Neboť do desk cúdních v Znojmě, v Jemnicích atd. zapisovali se zajisté i prodajové statků, jak souditi směje z toho, že se v týchž místech odbývali soudové o přích pozemčných. Srv. listiny očištěné u *Brandla*, K. Drnovská st. XIII. Po zmizení desk cúdních zapisovaly se do soustředěných desk Olomúckých — jakož i Brněnských, v 14. století, ano i v první polovici 15. věku statky *všeho* druhu: dominia, villae, bona, curiae, curtricula, castra, aratura, lanei; rovněž i osoby všech tříd: nobiles, liberi, hereditarii, coloniarii, censuantes, ano i judaei. Teprve v druhé polovici 15. věku vyhraženy byly dsky zemské jedině stavu šlechtickému a statkům šlechtickým. Sr. *Knih. Tovačovskou* Kap. 106. *Demuth*, Landtafel in Mähren st. 39. 40; pak *Hasner*, st. 12. Toliko výminkou byli i nešlechtici a jednotlivé korporace ke vkladům do desk připuštěny. Sr. tytéž I. c.

¹⁷⁾ O staročeském řízení soudním v Čechách a na Moravě, kteréž spočívalo na osvědčené zásadě *veřejnosti* a *ústnosti* a odbývalo se před soudy *protními*, podal důkladný a poučný článek *V. Brandl* v úvodu ku knize *Drnovské*, st. XL—LXX a v „Právníku“ z r. 1869 st. 189, 225, 592, 621, 696, 785. „Pūhon jest správné ku právu povolání,“ první počátek a cesta k soudu.“ Pūhon (citatio) musel se pravidelně osobně u soudu ohlásiti, do *pūhonných* knih či register *vepsati* a pohnanému *soudním* zřízencem (pūhoncím) dodatí. Zapsání

se pro ně *zvláštní* knihy: dsky *trhové*¹⁸⁾, a vedle nich *zápisné* pro dluhy, obě větší a menší (totiž pro větší a menší statky a dluhy)¹⁹⁾ památné, půhonné, registra komorníci, úroční atd.²⁰⁾ Do desk trhových později povýtečně „dsky“ zvaných zapisovali se trhové, převodové, věna, rozdílové, spolkové, kšafy, odhadové atd. (Všehrd, VI. 32.) Každý *kvatern* (knih) desk skládal se z *více sešitů*, které čítaly veskrz po 30 listech (zřídka více) a byly zaznamenány dle toho, jak po sobě šly, písmenami A, B, C atd. Počet sešitů jest nestejný. Když byly sešity v jeden kvatern svázaný, obdržel tento jméno, a sice při dskách trhových dle místopisaře, za něhož se

to slulo „útok“. Srov. Knih. *Tovač*. k. 35, *Všehrd*, III. 1—5, st. 89, 90, 91, k tomu *Jireček*, II. st. 223; *Brandl*, st. 190, *Jičínský*, st. 84 sq. Půhon nesmí se stotožňovati se „žalobou“, bytli toliko: „súdu vedle práva *připravení*. (Všehrd st. 91.) Totiž teprve při soudě přednesl původ „žalobu“ svou *ústně*. Žaloby zapisovaly se k žádosti původu z knih půhonných do knih *žalobních*. Vůbec má se *žaloba s půhonem srovnávati* (sr. *Všehrd* st. 31), jinak půhon byl zdvižen; toliko zmírnění nároku přípouštělo se. Srov. *Brandl*, st. 626. sl. Řízení bylo vesměs ústní. Konečné nálezy soudů *nevkládaly* se v době *nejstarší* do desk; nepřipustili toho kmeti, „nechtíc tím haněni býti, že o jednu a tůž věc neb velmi podobnú, jiné a jiné nálezy činili“ (Srv. Ondřej z *Dubé* kap. 58. a *Všehrd*, st. 65); teprve později vznikl obyčej, zapisovati nálezy do desk. Sr. *Brandl*. st. 745. Vůbec vyniká staročeské řízení soudní jednoduchostí, mírností a původností, kteráž spravedlivého uznání zasluhuje. Sr. *Brandl*, st. 812 a *Demuth* st. 33. pozn.

¹⁸⁾ K tomuto zřízení vztahuje se poznámka *Všehrdova*, že knihy Zdislavovy jsou nejstarší: totiž nejstarší *trhové*. (Pročež nezdá se mi odůvodněna býti výtká, kterouž *Jireček* Cod. J. B. II. 2. st. 6. Všehrdovi činí.) — Není pochybnosti, že převody statků původně daly se i jiným způsobem, než deskami: zejména listinami neb veřejnou ohláškou. (Sr. *Emler*, O zbytcích st. 17.) Později, když důvěra v dsky zemské víc a více vzrůstala, zvykali lidé, vkládati v ně zápisy trhové, směnné a j. Takto vysvětluje se, že počet vkladů dědiných v době starší jest poměrně dosti malý. Důležitým toho náhledu dokladem jest: Výklad Ondřeje z *Dubé* §. 122.

¹⁹⁾ Srov. Všehrd VI. 32: „Veliké se na pergameně, malé na papíře píší. Veliké sú pro bohaté pány a zemany, kteříž o tisíce dějí a zbožie široká, znamenitá a veliká mají, nalezeny... Malé dsky sú pro chudé zemany, kteříž zboží nemají velikých, než dvory a dědiny a pro dědiníky; jiné všěcky lidi chudé, aby ti také mohli své statky malé dskami menšími tak dobře jako bohatí... opatrovati. — Dle Vlad. Zf. Z. z r. 1500 zapisují se dluhy a statky sto českých grošův převyšujících do větších desk, ostatní do menších desk čl. 150—153 sq. 160—163. Srov. také Všehrd VIII. 1. 2. 3.

²⁰⁾ Srov. *Jireček*, II. 232, *Emler-Dvorský*, Zbytky etc. st. VIII., *Jičínský*, st. 109 sq. 109.

počal, při dskách jiných dle barvy vazby na hřbetě. Tak máme na př. Zdislavovy dsky první, druhé, třetí (jelikož za Zdislava více kvaternů založeno bylo); kvatern (půhonný) Albus, Rubeus, žlutý, zelený a t. d. (Sr. *Emler*, O zbytcích str. 20.) Do osudného roku 1541 popsáno celkem kvaternů nejméně 110, kteréž — mírně vzato — as 33.000 listů a 66.000 vkladů obsahovaly. Z těchto nyní již opět sebráno a k otištění po hotově jest přes 8000 vkladů. (Sr. *Emler* st. 27.) Co se týče *jazyka* úředního, sr. pozn. 23.

V starší době obsahovaly dsky zemské v Praze, a podobně dsky zemské v Brně a Olomúci: 1. *snešení sněmovní a zákonodárná ustavení všecka*. 2. *Úplná akta nejvyššího soudu od půhonu až do vedení práva*. (Toto oddělení dsky Moravské ovšem neobsahují; na Moravě zapisovaly se totiž rozepře *soudní do zvláštních knih soudních* (libri officii).²¹⁾ 3. *Smlouvy soukromoprávní, zejména prodeje, zavazování dluhy, poslední vůle*.²²⁾ Co se týče zemských

²¹⁾ Srov. *Demuth* st. 64, 149. Nejstarší známá *soudní* kniha cudy Olomúcké pochází z r. 1405; nejstarší cudy Brněnské z r. 1475. Obojí jsou *patrně pokračování starších* knih soudních. Knihy ty obsahují řízení soudní od půhonů (citatio) až do nálezu soudního a vedení práva; jakož i právní zásady, na kterých: se soud zemský příležitostně byl usnesl. Od r. 1405—1618 sepsáno bylo 74 knih půhonných, 5 knih nálezu a 3 knihy památek. Sr. *Demuth*, st. 149, jenž konstatuje bohatství jich obsahu a podivuhodnou stručnost a správnost skladby nálezu soudních.

²²⁾ Sr. *Palacký* Č. Č. M. 1863. st. 194 a *Emler*, Nejst. zbytky st. VIII. Reliquiae I. st. XVIII. *Jireček* II. 231. Nedobře nazývají Palacký a *Emler* tuto část desk zemských: oddělením *hypotekárním*; neboť nikoliv toliko k pojištění dluhů zástavou (hypotekou), nýbrž i k zabezpečení *vlastnictví* a *jiných* práv věcných k dědinám, ano i k zabezpečení práva *dědického* sloužily dsky. — Však dsky Moravské obsahují až do r. 1642 obyčejně jen pojištění *věna*; *teprve* od té doby zmahá se zapisování dlužních úpisů všeho druhu k nabytí *hypoteky*. Proti náhledu *Demutha*, st. 51 a 202, že dsky Moravské *teprve* od r. 1642 staly se ústavem hypotekárním, mluví již první instrukce Karla IV. z r. 1359, vedle které se vkládají donaciones, *obligaciones*, vendiciones etc. Podobně mluví listina z r. 1292 (*Brandl*, K. Drnov. st. XV.) o dlužích (debita). Ostatek pojišťovalo se i *věno* hypotekou a jest tedy již proto ono tvrzení nedůvodné. Sr. vzory vkladů v knize *Tovač*. kap. 99. a k. *Drnov*. st. 57. — Dsky zemské byly tedy v pravém slova smyslu již v nejstarší době knihy *pozemkové* čili gruntovní (Grundbücher), kdežto knihy mnohých měst a zemí německých byly a posud jsou toliko knihy *hypotekární*. K čemu *nyní* teprve čelí zákonodarství severoněmecké a francouské: *přeměnití* knihy hypotekární na pravé knihy *gruntovní*, to již v nejstarší době provedeno v našich deskách zemských.

desk česko-moravských rozeznávají lze dvojitě dobu: starší od založení až do polovice věku sedmnáctého, kdež desky zemské pozbývají znenáhla rázu archivu práva veřejného a počínají dostávatí ráz skorem naprosto soukromoprávní, a dobu novější, od polovice 17. věku až na naši dobu. Desky zemské doby oné jsou tedy zrcadlem *veškerého veřejného, právního a sociálního* života toho kterého času; bylyť současně archivem *státním*, zápisníkem *soudním* a ústavem k pojištění práv *soukromých*.²³⁾ Tuto tvářnost počínají znenáhla desky měniti již během věku sedmnáctého, až konečně v posledním století staly se tím, čím nyní jsou: knihou pozemkovou a hypotekární, sloužící k pojištění práva vlastnického, zástavního a jiných práv věcných k statkům zemským.²⁴⁾

²³⁾ Úřad desk zemských požíval takové důstojnosti a samostatnosti, že i královským listinám odepřen byl vklad, pakli že se tyto nesrovnávaly s obsahem desk neb s právním obyčejem zemským. Sr. *Demuth* st. 80. Zajímavý jest předpis čl. 42. Maj. Car. „Komorník nejvyšší a páni a kmetové České země mají žalujícímu na krále spravedlnost učiniti a král jich nález i ortel z své milosti zvláště trpěti má; tak aby žádného úrazu na svém důstojenství a své osobě netrpěl skrze jich odsuzení.“ — Jinak ovšem dalo se po bitvě bělohorské. K rozkazu Ferdinanda II. ze dne 20. září 1623 byly všechny zápisníky za mezivládi Bedřicha Falckého do desk vloženy — i obsahu jediné soukromoprávního, nevyjímaje ani rozsudky při mezi tím rozhodnutých — z desk českých prostě vymazány. Podobně byly k rozkazu Ferdinanda II. ze dne 16. srpna 1624 z desk moravských všechny zápisníky též doby za neplatné prohlášeny a z desk vymazány. Obojí mocný rozkaz — jediný toho druhu — zapsán jest v deskách. Sr. *Hasner*, st. 19. *Demuth* st. 161, *Toman*, *Schicksale d. böhm. Staatsrechts*. st. 19. — V deskách zapisovaly se vklady buď latinou neb češtinou; po různu nalezají se i vklady německé. Počínaje r. 1495 v Čechách a r. 1480 na Moravě užíváno až do druhé čtvrti věku sedmnáctého skorem výhradně češtiny. Srov. *Všehrd* st. 150. *Knihy Tovačov*. k. 90. *Zřiz. Z. Vlad.* čl. 249: Páni a vládky na plném sněmu obecném (který držán 15. března 1495) na tom sú zůstati ráčili: aby již po dnešní den všickni vkladové ve desky zemské... česky psány byly. — Výminkou zapisovaly se latinsky neb německy listy, které slovo od slova vpisovány býti měly. Sr. čl. 249. a *Demuth*, st. 78. Obnovným zřízením zemským dopuštěny byly vklady v obou jazycích zemských. Koncem osmnáctého věku vytištěna byla čeština de facto skorem úplně jak z řízení soudního tak z desk zemských.

²⁴⁾ Ještě r. 1848 byly desky zemské netoliko pozemkovou knihou statků panských, nýbrž i archivem zemským, do kterého se zapisovaly listy královské, privilegia, povýšení stavu, a t. d. — a při deskách byl t. zv. menší archiv stavů zemských, do kterého se vkládaly usnešení sněmů zemských, diplomy šlechtické a t. d. sr. *Hasner* st. 35.

Ze stanovíště soukromého práva a přihlížeje k vnitřnímu zřízení desk lze ještě jiné oddělení časové dobře odůvodniti. Rozeznávají lze totiž: I. Dobu starší od založení desk až do zřízení t. zv. *knihy hlavní* sklonkem předešlého století. (Patent o deskách ze dne 22. dubna 1794 pro Čechy a Moravu.) II. Dobu novější od založení hlavní knihy až na naše časy. Do rozhraní obojí doby spadá i jiná důležitá změna organizační, totiž *zrušení samostatnosti starobylého úřadu desk* zemských a podřízení jeho pod soud zemský (Landrecht), což se stalo roku 1783 následkem reorganizace soudů. Co se týče významu hlavní knihy, sluší poznamenati, že se prvé soukromá prohlášení — pokud se dotýče právní listiny dle časového pořádku do desk zapisovaly, čímž překažen byl přehled stavu majetnosti a dlužnosti statků. Teprve založením hlavní knihy zjištěn byl stav majetnosti, břemen a dluhů jednoho každého statku způsobem *přehledným*; od té doby práv *věcných* k statkům nabytí lze jediné zápisem do knihy hlavní a posavadní kvaterny zachovaly se jen co knihy zápisné (lib. instrumentorum), do kterých se právní listiny vkladům za základ sloužící doslovně zapisovaly.

Co tuto vyloženo bylo, vztahuje se *vůbec* k vývinu desk zemských jak v Čechách tak na *Moravě*; nepatrné úchylinky desk moravských se týkající vytknuty jsou na místě náležitém. *Vůbec* bylo zřízení župní, právo trestní a soukromé, konečně i řízení soudní na půdě *česko-moravské* od nejstarší paměti v podstatě *jedno a totéž*.²⁵⁾ Zejména mluví nejstarší právní výklady moravské a české o deskách způsobem veskrze *srovnalým*.²⁶⁾ Nemůže tudíž býti podstatných pochybností, že i při cúdách moravských od dávných dob desky cúdny vedeny byly týmž způsobem jako při českých.²⁷⁾ V tom nezmatně znatele známá historická skutečnost,

²⁵⁾ Srov. *Jireček* II. §§. 3, 4, 29 a j., *Demuth*, st. 3. *Brandl*, *Staročeské řiz.* v „*Prav.*“ 1869. st. 189: Jádru práva v Čechách i na Moravě jest jedno, jakož jeden v sobě jest duch, který v právě, v dějinách a v řeči lidu českého v království i v Moravě od věkův nepamětných se rozkládá.

²⁶⁾ Tak hlavně *Knihy Rožm. a Výklad Ondřeje z Dubé, Všehrd, Ctibor z Cimburku a Ctibor Drnovský*. Srov. poz. 6.

²⁷⁾ Tak vyslovil i *Palacký*, *Časop. Č. M.* 1863 st. 195 přesvědčení své, že před panováním Karla IV. župy k. př. znojemská, jemnická měly své zvláštní desky krajské tak dobře jako v Čechách žatecká a litoměřická. Podobně také A. Šembera, *Časop. Č. M.* 1846 st. 542 a *Demuth*, st. 4, 5. zejména však *Brandl*, *K. Drnovská str. XV* z listin na str. XIII—XV. uvedených

že k nařízení *Karla IV. r. 1348 v Olomouci a v Brně* — jak výslovně se dí: dle vzoru českých desk zemských (sicut in Boëmie Tabulis fieri est consuetum) — *zřízeny byly dsky zemské*, o jejichž slavném zahájení zachovala se v dotčených dskách úřední osvědčení.²⁸⁾ Neboť jest dokázáno, že již před r. 1348 na Moravě dsky zemské v užívání byly; pravíť totiž listina z r. 1303: Hec acta tam legitime celebrata iu *tabulas publicas olomucensis cude quae ad universae prov. Moraviae se reclinant, redegimus in signum efficacie amplioris.* (Boček, Dipl. V. st. 166.)²⁹⁾ Jiný doklad dřívější bytosti moravských desk obsahuje listina v poznámce 10. uvedená. Založení nových desk Olomúckých a Brněnských roku 1348 k rozkazu Karla IV. vykonané, nelze tedy pokládati za původ, nýbrž toliko za *pokračování* starších desk, — tudíž za *obnovení* neb *znovuzřízení* ústavu již dávno před tím užívaného.³⁰⁾ Podnět k přetvoření tomuto a k novému pořadu vkládání dle vzoru českých desk hledati slušno jednak v nedostatečném způsobu, jak do té

důmyslně dovozuje, že soudy a dsky zemské před rokem 1348 byly: v Jemnici, Jihlavě, Znojmě, v Brně a v Olomouci, ještě snad již počátkem XIII. věku soustředěny byly v dskách Brněnských a Olomouckých.

²⁸⁾ Dsky moravské (Olomúcké-Brněnské, od r. 1642 v Brně sjednocené) zachovaly se nám úplně od zaražení 1348 až do naší doby a byly skvělou podporou šlechty moravské 1857 nádherně tiskem uveřejněny. Dějepis desk mor. sepsal: K. J. Demuth, ve spise již uvedeném: Geschichte der Landtafel im M. Mähren. Redakci textu velmi nesnadnou opatřil Chytil. — Stručný dějepisný přehled o dskách moravských podal již prvé v Č. Č. M. 1846 st. 541 sq. A. Šembera. — Zachoval se také majestát *Karla IV.* ze dne 9. února 1359 (?), který Palacký ve Vídeňském dvorském Archivu nalezl, a jejíž otiskl Demuth, l. c. str. 15. a Jireček, Codex J. B. II. 2. st. 398. V této instrukci činí se zmínka o *jedněch* toliko dskách, kdežto v skutku již 1348 dvojí dsky v Olomouci a v Brně zřízeny byly; proč a jak se změna tato stala, není vysvětleno. Sr. Demuth, st. 21.

²⁹⁾ Zdalíž soudnictví o statky nemovitě na Moravě snad již koncem XIII. věku v Olomouci a v Brně soustředěno bylo, nesnadno na jisto rozhodnouti. Sr. o tom jakož i o kompetenci soudů dle staršího zřízení Brandtlův výklad, K. Drnov. XV.—XXII.

³⁰⁾ Srov. Palacký, l. c.; Demuth, st. 6, 10; Jireček II. st. 232. Instrukce Karla IV. z r. 1359 neodporuje tomu. Nečiní sice zmínky o starších dskách moravských. Však to lze jaksi z okolností té vysvětliti, že se *znovuzřízení* dsky moravské úplně dle vzoru osvědčených tehda českých desk upravití měly, což k tomu ukazuje, že starší dsky moravské nebyly jak náleží správně vedeny. K tomu snad vztahovati lze i úvod této instrukce. Srov. poz. násl.

doby dsky spravovány byly,³¹⁾ jednak v snahách po soustředění soudnictví na Moravě, kdež současně po zrušení úřadů župních dva ústřední soudové zemští: v Olomouci pro východní, v Brně pro západní část Moravy zřízení byli.

Však netoliko v Čechách a na Moravě — i v Slezku nalezáme dsky zemské od dávných časů. Zejména vynikají dsky knížectví *Opavského* a *Krňovského*. Dsky Opavské byly snad již v druhé polovici 13. věku založeny, totiž onoho času, kdy Ottakar II. z kraje Opavského pro svého syna Mikuláše zvláštní knížectví se zvláštním soudem zřídil (A. 1262). Starší dsky Opavské r. 1431 požárem naprosto byly zničeny. Dsky znovu založené počínají se týmž rokem (1431) a zachovaly se v posloupnosti nepřetržené až do nejnovější doby. Dsky Opavské vedeny byly týmž způsobem jako dsky Moravské a psány jsou od r. 1431 až do r. 1747 jazykem českým, od té doby pak jazykem německým.³²⁾ — Dsky *Krňovské* (Jaegerndorf) zřízeny byly as sklonkem XIV. věku, když po odloučení okrsku Krňovského od knížectví Opavského pro knížectví znovu založené zvláštní soud zemský zřízen byl. Dsky posud zachované sahají do r. 1404. Zdá se však, že to nejsou nejstarší, an první kniha z roku 1404 — nejsou opatřena obyčejným úvodem — spíše co pokračování dřívějších knih se objevuje. Dsky Krňovské psány jsou od r. 1404—1409 jazykem německým, pak

³¹⁾ K tomu vztahujeme slova instrukce Karla IV.: Hinc est, quod cum ab antiquis temporibus quedam consuetudo ymo verius *corruptela* in March. Mor. observata fuisset, quod videlicet . . . vendiciones, permutationes, obligationes . . . coram Camerario dicti Marchionatus agebantur, . . . is qui testimonium Camerarii pro se habebat, ea de quibus questio vertebatur evicet. Nelze zajisté kázanou *nesprávnost* hledati v tom, že se řečené smlouvy před komorníkem uzavíraly, nýbrž spíše v tom, že tento smlouvy ty do knih náležitě nezapisoval neb u zapisování žádné dohlídce podroben nebyl. Podobně Brandl, K. Drnov. st. XV. domnívá se, že obtíže vzešly tím, že se soudy zemské před r. 1348 odbývaly v jednotlivých městech, jako v Jihlavě, v Jemnici, v Znojmě atd., že sjždění se do rozličných měst bylo spojeno s velkými útratami, a že za tou příčinou mnozí prodaje statku jen u přítomnosti komorníka ohlašovali nekladouce je do desk.

³²⁾ Srov. A. Šembera v Č. Č. Musea 1846. st. 697.; Jireček, Cod. J. B. II. 2. str. 17.; Haan, st. 50. 56. 228. Okolnosti svědčí tedy tomu, že se dsky zemské do Slezka dostaly z Moravy, jejíž částí onoho času okrsek Opavský byl. Sr. Šembera l. c. Bezdůvodné jest tvrzení Salmoura, Del credito fondario etc. (1862), že nejstarší dsky zemské jsou původu Slezského.

latinským, od r. 1426 jazykem českým, kterýž r. 1641 zase německému ustoupil.³³⁾

Zdaliž v ostatních zemích Slované obydlých v oné době podobných knih soudních bylo, jako v zemích koruny české, čili nic, pro nedostatek spolehlivých pramenů mně přístupných vyložití neumím. Jisto jest, že v Polsku již v 14. věku u soudů zemských a hradeckých („grodzkich“) chovaly se registry, do kterých se nejrozličnější právní záležitosti zapisovaly a sice buďsi u výtahu (per roborationem) buďsi dle celého obsahu (per recognitionem).³⁴⁾ Zachovaly se zejména takové knihy: v Haliči z r. 1384, v Krakovsku z r. 1388, obsahující: contractus, donaciones, obligaciones, advitalitates, pak inscriptiones fundationales, evictionales, debitorae, tutoreae a t. d. Také „Akta metryki koronnej“ (matriky korunní) obsahují mnohé zápisy pozemků z r. 1347 sq.³⁵⁾

Tážeme-li se, na jakých *zásadách* spočíval ústav desk zemských a jaký *vliv* měl knihovní zápis na právo materiální, seznáváme:

1. Dsky zemské byly ústavem veskrze *veřejným*. („Dsky jsou svobodné“ Všehrd IV. 2. st. 149). Dsky totiž byly každému (svobodnému) přístupné. Každý mohl práva svá, pokud do desk náležela, do nich vklásti neb z nich propustiti (vymazati). Každý mohl žádati, aby jemu *obsah* zápisů do desk vložených od úředníků *sdělen* byl; osobně nesměl se ovšem nikdo, kdož k tomu úradně povolán nebyl, v knihách „přebíratí ani čísti“. K tomu konci „sedali úradníci den jak den u desk kromě neděle a svátkův úročních“ — „tu lidí čekati, ne od lidí čekání býti.“³⁶⁾ Z desk mohl také každý

³³⁾ Sr. A. Šembera, tamtéž str. 712. sq.

³⁴⁾ Srov. Haan st. 186., Burzyński, Právo polskie st. 154. 230—238. Výpisy z takových akt soudních obsahuje: Helcla: Starodawne práva polskiego pomniki 1856. st. 229. (Burzyński st. 247.) — Maciejowski, Slavische Rechtsgeschichte II. 289. podává dosti nedostatečné zprávy o tomto předmětu. Půjčování na listy zástavní má za obyčej z ciziny do Polska vniklý. Listiny, kteréž M. na st. 380. uvádí, mluví o obligatio et inscriptio. Sr. ještě poz. st. 16.

³⁵⁾ Sr. Burzyński, l. c. st. 154.

³⁶⁾ To vše do podrobná vypravuje Všehrd IV. 2. st. 148 sq. „Těch sedm úředníkův u desk den jako den sedají, dvakráte se za den ke deskám schazejíce, ráno jednu, druhé po obědě, . . . mají naméně dvě neb tři hodiny vytrvati, aby lidé v potřebách svých meskami . . . nebyli . . . Co se pak ve dsky kladenie a opisovanie a vymazanie a propustenie z desk neb stran vyptavanie, tu

žádati za doslovný *přepis* (výpis) jakéhokoliv zápisu, jenž se mu ale vydati mohl toliko s povolením krále neb plného soudu panského.³⁷⁾

2. Dsky zemské jsou v jiném ještě směru *veřejné*. Slouží totiž k tomu, aby *veškeré právní poměry* nemovitých věcí (statků) se týkající do nich se zapisovaly; následkem čehož každý nahlednutím do desk o právním stavu jednoho každého statku, bezpečně vědomostí nabyti mohl. Do desk vkládaly se zejména trhy, věna, zástavy, převody, rozdíly, spolky, nadání (dary), odhady, kšafy.³⁸⁾

pisari samému mluvití příleže . . . Na to sú dsky svobodny, aby každý člověk chudý jako bohatý k úradu desk přijda neb pošle, kohožby chtěl, z desk slyšal cožby chtěl . . . své neb čiežkoli dsky, též i nálezy i žaloby a pöhony, kolikrátby se jemu zdálo . . . „Toto však před očima vždycy úředníci míti mají, aby pamatovali, že nejsou páni, než *vše* obce a všech lidí služebníci“ . . . Slova ta i jiná Všehrdova jsou pamětihodná, a hledají co do jadrnosti, jasnosti a důkladnosti sobě podobných. Každý věci znalý sezná, že se skorem úplně ještě na dnešní naše poměry hodí. Srov. podobné vylíčení Ctibora z Cimburku, kap. 108: „desky všem známý býti mají a před žádným netajeny. . . . Také ve dsky nemá nic pokútne kladeno býti: a na tom jich největší moc jest, že do nic zjevně jde a svobodně všecko.“ Srov. dále K. Drnovskou (Ed. Brandl) str. 44. Ano bylo na Moravě až do 16. věku obyčejem, že dsky zemské, totiž vklady a výmazy na nejprv příštím soudícím sněmu veřejně čteny bývaly. Srv. K. Drnov. l. c., také instrukci Karla IV.: et contractus inter quoslibet homines de M. Mor. quocunque donacionis, obligationis, vendicionis . . . titulo rite factos tabulis ipsi imponere et negocia illic signata permitterent pro contrahentium necessitate et utilitate *extrahere*, sicut inde probaciones negociorum suorum recipere, secundum quod cuilibet existeret opportunum, sicut in *Bohemia* tabulis fieri est *consuetum*.

³⁷⁾ Srov. Všehrd VIII. 29. st. 392.: „Žádného výpisu z desk nemají úředníci žádnému člověku dáti bez rozkazanie královského nebo s plného soudu panského bez relatora zvláštního; . . . jinak v pokutu najtější upadne.“ Toto obmezení však neplatí ohledně výpisů k vedení práva sloužících, sr. tamtéž st. 291. Četné výpisy z desk vytištěny jsou v Cod. J. B. II. 2. st. 334—351, ježto nám zároveň podávají svědectví, jak přísně půchodu zjednáno právům do desk vloženým. Srov. také Emler, O zbytcích str. 5; Husner, str. 7.

³⁸⁾ Srov. Všehrd IV. 3. V. 5. st. 205. VI. 33. st. 277. 268. a j. Srov. instrukci Karla IV. k deskám moravským (*Demuth* st. 17: Decrevimus . . . irritas invalidas et inanes omnes et singulas quorumcunque castrorum, prediorum, bonorum, villarum, locorum, possessionum et rerum quarumlibet donationes, permutationes, resignationes, cessiones, vendiciones, obligaciones colligaciones et alienaciones . . . divisiones et uniones . . . sub quacunque eciarum verborum forma aut colore . . . Sankce ta vyslovena vzhledem k nařízení prvě danému, aby se všechny tyto smlouvy *dle vzoru* českých desk do desk moravských zapisovaly. — Srov. také Vladisl. Zř. Z. čl. 150—160 sq., 169 sq. 185. 200.

Pročež nemůže se vůbec nikdo omlouvatí neznalostí desk zemských.³⁹⁾

Zásady pod číslem 1. a 2. uvedené naznačují se v doktríně novověké technickým výrazem: *publicity* čili veřejnosti knih pozemních (Princip der Publicität).⁴⁰⁾

3. K pravoplatnému a nezvratnému nabytí věcných práv k nemovitým statkům: zejména práva vlastnického a zástavního vůbec zapotřebí bylo *vkladu* dotyčného právního jednání mezi živými neb na případ smrti do desk, zejména: smluv tržních, darovacích, zástavních, dílčích (rozdlů), společenských (spolků), kšaftů a t. d.⁴¹⁾ Dsky zemské byly tudíž již z počátku netoliko knihy *hypotekární*, nýbrž knihy *pozemkové* (gruntovní) v nejšířším slova smyslu, sloužící totiž netoliko k hypotekárnímu pojištění pohledávek, nýbrž

³⁹⁾ Srov. Všehrd VII. 38 st. 350; Ctibor z Cimb. Kap. 108: „*dsky všem známy býti mají*“; Ctibor Drnovský st. 44: „A to se (dsky) proto čtou, aby každý zjevně slyšel a věděl, co komu vloženo neb vymazáno jest.“ Za Vladislava (1493) stala se při čtení desk Moravských ta změna, že dsky čteny byly — nikoliv jak prvé *po* vzdání soudu nýbrž — *přede* všim soudem. Sr. K. Drnov. st. 44.

⁴⁰⁾ Srov. Mascher, Das deutsche Grund- u. Hypothekenwesen. (1869) st. 583 sq. Na základu tom spočívají vlastně všechny ostatní zásady zřízení knihovního.

⁴¹⁾ Srov. Všehrd st. 150, 268, 269, 276, 280, 370; Kn. Rožm. §§. 98 až 101 sr. poz. 3; pak Instrukce Karla IV., kteráž — odvolávajíc se na *obyčej desk českých*, — klade zřejmě sankci *neplatnosti* na to, když to které jednání do desk vloženo nebylo. Srov. pozn. 36. a 38. Dle této instrukce muselo se tudíž i *zástavní* právo (obligaciones) do desk moravských zapisovati. Nelze tudíž tvrditi, že se moravské dsky teprve r. 1642 staly ústavem hypotekárním, jak Demuth, st. 51, 202 činí. Že fakticky v starší době takových zápisů v dskách mor. mnoho není, nerozhoduje. — Zdaliž se k převodu vlastnictví k dědinám (nemovitým statkům) již v nejstarších dobách jisté formy: tradice a po zřízení desk: zápisu užívalo, ovšem na jisto postavití nesnadno. Však, „vímeť zajisté, že ještě v 12. stol. stávalo se zjištění o nabytí práva majetnického jinými spůsoby než dskami, totiž na díle *listinami*, na díle vyhlásováním na veřejném *trhu*,“ (Jireček II. 231.) Ano zdá se, že i převod před živými *úředníky* býval v obyčejí. (Sr. tamtéž.) Podobně ukazuje výklad Ondřeje z Dubé §. 121. k tomu, že vedle *staršího* práva k převodu dědin svědectví sedm svědků potřeby bylo; později však (totíž za času spisovatele ca. 1400) vyhledávalo se: aby bylo držení *dskami* tvrzeno. Maj. Carolina LIX. LX. nařizuje, aby vklad o třech trzích v místě samém byl provolán, co ukazuje k staršímu obyčejí proklamace shora dotčenému. — Při *vkladu* (hypotece) propadl statek věřiteli, pak-li dluh v čas splacen nebyl;

k zabezpečení veškerých práv věcných k statkům nemovitým. Ano desk užíváno i k zabezpečení jiných právních poměrů, ješto se statkářů týkaly, ku př. k zřízení poručenstva, k zjištění zletilosti a t. d. (Sr. Všehrd. st. 232, 247; Ctibor z Cimb. Kap. 93—103).

4. *Co do desk vloženo, pokládá se vůbec za právo nezvratné.* Dsky jsou „*pravdy neomylné*“; dsky jsou „*všech jistot jistoty*.“ „*Žádní svědci proti dskám moci nemají, leč by kdo proti úředníkom chtěl dovésti, že jsou falšované*“ (Ř. P. Z. §. 74). „*Desk, kteréž se tu piší, žádný přesvědčiti nemož*“ (Všehrd IV. 2 st. 150).⁴²⁾ Výminky stává jen potud, pokud se zápis „*odporem*“ zvrátiti může; což však možno jen do tří let a osmnácte neděl „*od kladení v dsky počítajíce*.“⁴³⁾ „*Odpor jest obecná obrana jednomu každému . . . proti každému ve dsky kladení*.“ (Všehrd. VII., 33).⁴⁴⁾ Odpor vložič se do desk s udáním příčiny⁴⁵⁾ a prokážič se před soudem; nepro-

na místě úroku požíval věřitel užitek statku, jenž jemu zároveň k držbě odevzdán býval. Sr. Všehrd st. 205, 207, Jireček II. st. 289. — Co se týče *služebnosti*, podává nám tak zvané „*kobylé pole*“ (chůze a pasení kobyl) zajímavý příklad knihovního zápisu. Sr. Kn. Rožm. 292—296, Jireček II. st. 268 a 272.

⁴²⁾ Nález r. 1389 (Codex J. B. II. 2, 37): „*Nad dsky paměti žádné jiné není a desk žádný nemož přesvědčiti*.“ Pak kniha Rožm. §. 98: „*Tehda více nemož pohoniti toho, jenž dal od sebe dědiny synóm neb přátelóm, protože to leží v dskách*“; §. 100: v tom se dokládaj desk, více nemož jeho pohoniti. (Cod. J. B. II. 2. st. 79, c 70). Sr. Zřiz. Vladisl. čl. 243, 446: „*i desk žádný přesvědčiti nemož; a ten, jakž mu dsky svědčí, má toho užiti*.“

⁴³⁾ Srov. Všehrd VII. 38. st. 350. Nález zemsk. soudu z r. 1348, Codex II. st. 23, Vladisl. Zř. Z. čl. 525—529; Výsadního práva požívají zejména sirotci: sr. tamtéž st. 350; von Haan st. 64. Dobře praví Ctibor z Drnova st. 44.; „*Neb co do desk vloženo jest komu, a že jemu toho po vkladu žádný nenařekne ve 3 letech 18. nedělích . . . tedy potom jižby pak i nařikati chtěl, tedy mu to prospěšno nebude a ztratí svit spravedlnost*.“

⁴⁴⁾ „*Odpor . . . jest vseliké spravedlnosti lidské, kteráž se do desk jakýmžkoliv způsobem trhem, zápisem nebo zástavú klade, obecná obrana a nárok, kterýmž jeden každý . . . spravedlnosti své proti nespravedlnému brání a odhazuje*.“ Všehrd VII. 34. st. 345. Sr. Ondřeje z Dubé §§. 119., 120: „*Otpora všem jest obecná obrana proti každému právu, kdež može okazána býti*.“

⁴⁵⁾ Sr. Všehrd VII. 34, 35. st. 346, 347. „*Každý svoj odpor, kterýž do desk klade, těmito slovy zavírá: to chce okazati před pány, když mu toho potřebie bude*“ . . . 35. „*Povinen jest každý . . . odporu svého příčinu v dskách při témž otpirání položiti*.“ Sr. Ondřeje z Dubé §§. 119., 120. Ctibor z Cimb. v knize Tovačovské Kap. 95. podobně praví: „*pakli nepožene a práva svého neokáže, odpor jemu nic platen není a při ztratí*.“ Srov. Demuth str. 43—44. 5.

káže-li se neb nedostaví-li se odporník, pozbývá odpor platnosti.⁴⁶⁾ „Nálezové, kterýmiž se odpoří rozsuzují, mají psáni býti v dskách velikých“ . . . „A žádnému k odporu nedává se než jedno hojnoství, žádný soud těžší a nesnadnější není jako odporové.“ Zmatečné (bezdůvodné) odpory kárají se kázní.⁴⁷⁾ Ostatek může se odpor z jakéhokoliv právního důvodu a na každého (i *bezelstného*) držitele (nabyvatele) statku klásti.⁴⁸⁾ V ustanoveních těchto, kteréž podstatně po dnes se zachovaly, shledáváme zásadu: *veřejné věry* čili *věrohodnosti* (spolehlivosti) desk zemských. Na tomto základě spočívá další zásada, že důvěra v knihy veřejné po uplynutí let řádu zemského nikomu na újmu býti nemůže.⁴⁹⁾

5. K nabytí jakéhokoliv práva bylo vůbec potřeba zvláštního jeho zápisu na základě *určitého* pojmenování toho kterého práva a té které věci, kterých se právní jednání dotýkalo.⁵⁰⁾ — V tom seznati lze první *zárodky* principu *speciality* čili *určitosti*; ovšem

⁴⁶⁾ *Všehrd* VII. 41. st. 353: „A každý, kdož odpor vloží, povinen jest jej před se věsti a ukázati před sudem, pak-li neokáže anebo nestane, svú při ztratí“ — Ctibor z *Drnova* st. 48

⁴⁷⁾ Sr. *Všehrd* st. 354 a 346. Srov. Vladisl. Zf. Z. čl. 220—224.

⁴⁸⁾ Sr. Ondřej z *Dubé* §. 119; *Všehrd*, st. 344. sq.; odpor jest ustanoven „k obraně spravedlivých, aby uměli spravedlnosti svých hájiti proti těm, kdož desk a práva zle užívají . . . smějí.“ Sr. také čl. 72. Řádu Práva Ž. z r. 1350.

⁴⁹⁾ Čeho se tedy učenci a zákonodárci doby *nejnovější* ve všech skoro zemích středoevropských pracně domáhají, to již v nejstarší době za právo pokládáno v Čechách! Sr. také *Demuth* st. 41. Všim právem praví *Mascher* st. X. že by knihy veřejné mítí měly nápis: „Was in diesem Buche geschrieben steht, ist Wahrheit und diese Wahrheit schützt das Gesetz“ a v podobném smyslu nazývá *Ctibor* z *Cimburku* kap. 109. dsky „všeho práva konec a všech jistot jistota.“ Ovšem nastala ona „jistota“ teprve uplynutím lhůty, k odporu ustanovené. Protož praví *Maj. Carol. LX.*: „A má to (i. e. vklady do desk) povoláno býti na třech trzích; a neodpíral-li by kdo toho zboží ve třech letech a v 6. nedělích potom jemu nemá dáno býti slyšení obyčejem nižádným.“

⁵⁰⁾ Necht zkoušíme jakýkoliv zápis: zračí se v něm zásada tato. Sr. *Formae literarum apud tabulas confici solitarum* ze 14. věku v *Codex J. B. II. 2.* st. 290. sq.; rovněž *Všehrd* IV. 3. st. 151. „Při trhu v zemi české . . . za právo drží: kdož co prodává, aby to sám nejprve měl. . . A což prodá, to na dsky klásti má vedlé té smlůvy“ . . . Příklad, kterýž V. uvádí, zní: *Pavel z Svršna* přiznal se před úředníky, že jest prodal dědictví své v *Svršověci*, tvrz, dvůr poploží, ves celú a t. d. . . Pak praví dále: „*Těmi se slovy* každý trh . . . ve dsky klade; též když plat neb sumu dluhu neb zástavu neb věno nebo jakéžkoli jiné právo . . . se zapisuje.“ Podobný výklad podává *Ctibor* z *Cimburku* v knize *Tovačovské* (vyd. *Brandl*) v kap. 94. a *Kn. Drnovská* st. 45—48. Toliko při zastavování nebylo toho pravidla šetřeno; obyčejně zastavo-

že při nepřehledném způsobu vkládání dle časového pořádku onu dokonalost pohřešujeme, kteréž dosáhl princip ten dle dnešního zřízení knihovního vytknutím *zvláštního* listu pro jednu každou realitu knihovní.⁵¹⁾

6. Princip zákonitosti čili *legality* uznán byl v tom smyslu, že vklady do desk a výmazy povolovali pouze úředníci soudní k tomu zvláště povolání,⁵²⁾ a sice toliko na základě právních jednání *prima facie* právoplatných,⁵³⁾ jen tehda, když zápis obmyšlený srovnával se s dosavadním stavem desk zemských⁵⁴⁾ a pravidelně toliko na základě *osobního „přiznání se“* stran před úředníky.⁵⁵⁾

7. Zásada *volnosti* panovala v tom smyslu, že nebylo žádného *donucení*, vkládati práva do knih veřejných.⁵⁶⁾

valy se sice určité statky, při tom však zřizovaly se nezřídka i hypoteky generální (obecné). Sr. *Formulae literar.* st. 299 sq. Zrušen byl zlořád tento, úvěr reální naprosto hubící, patentem o dskách ze dne 22. dubna 1794 §. 10.

⁵¹⁾ Zajímavé jest stopovati praktický vývin principu speciality. Srov. *Demuth*, st. 207. (zřízení kvaternů dle krajů); *Haan*, st. 113. sq. Teprve 1791 přikročeno ku zřízení *knih hlavních*. Sr. *Demuth*, st. 246. Z rak. patentů o dskách dopouští ještě korutanský z r. 1746 vklad generální hypoteky. Sr. *Johanny, Pfandr. Pränot.* st. 66.

⁵²⁾ *Všehrd*, st. 149.; *Demuth*, st. 87; v. *Haan*, st. 4. sq.

⁵³⁾ To plyne z nesčíslných míst výkladu *Všehrdova* a *Ctiborova* a z obsahu zápisů samých. Srov. na př. *Ctibor* z *Cimb. Kap.* 103, 105; *Všehrd*, st. 151, 171, 268, 344. Pokud zapotřebí bylo povolení králova, nesmělo se něčeho bez tohoto povolení zapisovati sr. *Všehrd*, st. 171. Rovněž praví instrukce *Karla IV.* „*decrevimus . . . co ntractus inter quoslibet homines . . . titulo rite factos tabulis ipsis imponere.*“

⁵⁴⁾ *Převodce* musel býti sám prvé v dskách zapsán, mělo-li se prohlášení jeho vložit. Sr. *Všehrd* st. 152. 344: „To za právo v zemi české jest, nemá-li sám toho v dskách, což jest prodal, nemož ve dsky jinému klásti a to netoliko trhem ale ani zástavú.“ „Každé propuštění musie zápis neb vklad v dskách předejíti, ani se z desk propustiti, odvolati ani odřici nemož, co by v nich prvé nebylo . . .“ Toto pravidlo zachovávalo se i při vkladech na základě listin královských. Sr. také *Knihu Tovačovskou* kap. 94.; pak *Demuth*, st. 80.

⁵⁵⁾ Sr. *Všehrd*, st. 149, 153: „*Za právo se . . . drží, že žádný ve dsky klásti nemož nic bez osobního před úředníky přiznání a žádným listem, žádným psaním ani poslem nemož se přiznati.*“ Srv. *Zřiz. zemsk.* z r. 1500. čl. 100, a výminku čl. 180. Výminky původně nepatrné vždy víc a více se množily, až během 18. století zápis na základě *listin* stal se pravidlem a na místo *osobní* přítomnosti nastoupila zásada *písemného vyrozumění stran* sr. *Haan*, st. 58. To vše platilo i při dskách *Moravsk.* Sr. *Knihu Tovačovskou* kap. 94—100; *Demuth*, st. 42.

⁵⁶⁾ Velmi zajímavé zprávy o řádu a obyčejích úřadu desk zemských podává t. zv. „*Officium circa tabulas terrae*“, vytištěné v *Codex Juris B. II. 2.* str. 256. sq., kteréž pochází z XV. věku.

Z uvedeného přehledu plyne, že zřízení desk zemských v Čechách a na Moravě již v 14. a 15. věku v podstatě na týchže zásadách spočívalo, na kterých se dnešní ústav knih veřejných zakládá. Základní *sloupové* dnešního zřízení knihovního: veřejnost, věrohodnost, určitost, zákonnost a volnost zračí se jasně již v tehdejší zřízení desk zemských.⁵⁷⁾ S překvapením seznáváme, že již za oněch jinak temných dob středověkých v zemích těchto kvetl ústav právní, jehož se za našich dnů mnohé pokročilé země teprve pracně domáhají v dokonalosti *tehda* neznámé.⁵⁸⁾

Připomenouti sluší ještě, že úřad desk zemských nebyl — jak za našich dnů — úřadem pouze výkonným (manipulačním, pomocným), nýbrž *samostatným, zvláště zřízeným a veledůležitým dvořem soudním*, jenž nejprve v jistých dobách řádem zemským vytknutých později pak stále úřadoval.⁵⁹⁾

Nadmíru zajímavý jest ústav, jenž ve XIV. věku v oboru církevním za příkladem desk zemských zřízen byl: totiž t. zv. *Libri erectionum*. Aby se totiž všecka nadání kaplí a kostelů pojistila, zařídil arcibiskup pražský *Arnošt z Pardubic* na způsob desk zemských zvláštní knihy, do nichž se měla zapisovati na věčnou paměť všecka taková obdarování. A poněvadž Karel IV. knihám těm pojistil veřejnou platnost, byly tyto knihy nadační takřka dsky nadací církevních. Zápisy počínají rokem 1358 a daly se téměř po celé století, až následkem bouří husitských zanikly.⁶⁰⁾

Základové desk zemských během XV. až do XVIII. věku jen

⁵⁷⁾ Co podotknul *Demuth* st. 33: Diese Register (nämlich die Gerichts- u. Gedenkbücher) . . . werden den unumstößlichen Beweis liefern können, dass in der Gerichtspraxis Mährens Manches schon vor Jahrhunderten geübt wurde, was die Neuzeit theils einzuführen erst bestrebt war, theils als unerlässlich notwendig eingeführt hat, — platí vůbec o deskách zemských.

⁵⁸⁾ O *dnešním* našem zřízení knihovním nelze ovšem rovněž pochvalně mluvit. Naše zákonodárství ve věcech tabulárních jižžij předstíženě jest le-gislací některých německých zemí, k. př. Saska, Westphalska, ano i knihovním zřízením Uherským za vlády rakouské uvedeným. Srov. v. *Haan*, st. 38.

⁵⁹⁾ Sr. *Hasner*, st. 5 sq., *Demuth*, st. 33—38. Teprve reorganisa-cí soudů, císařem Josefem II. započatou pomínil královský úřad desk zemských co úřad samostatný, byv přidělen co pomocný úřad zemskému právu (Land-recht) *tehda* znovu založenému.

⁶⁰⁾ Tento nejnověji neunavnou pilností prof. *Tomka* objevený, veledůležitý pramen české historie církevní hodlá týž v krátké době uveřejniti. V *Nár. L.* 1870 č. 141. Za předchůdce těchto knih pokládáti lze t. zv. *Codices traditionum* jednotlivých klášterů. Sr. *Fontes rer. aust.* IV. (1851).

v málokterých důležitějších kusech se měnili; z větší části setkáváme se s opravami, ješto se objevují co podrobnější vyvinování zásad již v 15. věku uznaných. Značnější změny, kteréž obnoveným zřízením zemským *Ferdinanda II.* ze dne 10. května 1827 pro Čechy a ze dne 10. května 1828 pro Moravu uvedeny byly, jsou následující: ⁶¹⁾

Ke deskám připuštěn byl netoliko jazyk český, nýbrž i německý. (O. Zr. 1627. J. VI.) Vklady povolovaly se jenom na základě *listin*, kteréž se vůbec doslovně do desk zapisovaly; přes to nebyl naprosto zrušen starý předpis, vedle kterého převodce osobně neb skrze ověřeného zmocněnce k deskám dostaviti se musel. (J. XI., XII., XIV.); přítomnosti však potřebí nebylo, pakli listina stvrzena byla podpisem neb pečetí dvou *svědků* stavů vyšších, a mimo to obsahovala i *povolení*, že se listina vložiti může i v nepřítomnosti *převodce neb zástavce*. (L. VI., sr. K. XXIV.) ⁶²⁾ Princip přednosti dle *časové* posloupnosti vkladů zřejmě se uzvává. (K. IX., XIX., M. XXXVIII.) Při společných (simultáních) hypotekách dovoleno toliko *poměrné* hojení se ze statků společně zastavených. (G. LVIII.). K platnosti poslední vůle bylo jak prvé zapotřebí vkladu, kterýž buďsi pořizující buďsi dědic žádati musel. (O. III., V., IX., X.)

Proti zápisům lze jak dosud „odporu“ klásti (per juxtam) jenom ve lhůtě 3 let a 18 neděl. (B. XIII., J. XX.—XXIII.) — Ještě zřejměji vyslovují a vyvinují zásady již prvé uznané *Novellae et declaratoria Ferdinanda III.* pro Král. České ze dne 1. února 1640: zejména zásadu: že věcných práv k statkům panským jediné knihovním vkladem nabytí lze (Ee. V., X., XI.—XV.); pak zásadu *veřejné víry* a úplné spolehlivosti (Ee. 13), konečně zásadu *před-*

⁶¹⁾ Pro podstatnou srovnalost obojího zřízení uvádím toliko místa českého Zř. Z. — Ostatek sr. *Demuth*, st. 166 sq.

⁶²⁾ V těchto předpisech seznáváme zárodky *dnešních* náležitostí listin vkladných: podpisu dvou výhodných svědků a doložky vkladní (Intabul. Clausel.) §§. 434, 435 vs. z. o.: Sr. v. *Haan*, st. 7. násl. Doložka vkladní jest tudíž jaksi nahrazení *osobního* dostavení se k soudu. Sr. *Johanny* st. 61. — Co vyrůstek náboženské nesnášlivosti poznamenati sluší, že dsky zemské r. 1628 akatolíkům naprosto nepřístupnými se staly, což se teprve během 18. a 19. věku změnilo. Sr. *Demuth*, st. 169.

nosti časové (E. XVIII).⁶³⁾ Tatáž pravidla byla dvě leta později na Moravě vyhlášena Instrukcí Ferdinanda III. ze dne 2. ledna 1642 pro spojené dsky Olomúcko-Brněnské.⁶⁴⁾

Nejdůležitější oprava desk zemských nastala zřízením *knihy hlavní* a uvedením *záznamu* (prenotace) koncem 18. věku. Do té doby zapisovaly se totiž listiny do knih různých (knih trhových, úpisných a t. d.) jediné dle rozdílnosti *obsahu* — ostatek však dle pořádku *časového*, nehledě k rozdílnosti *statků*, jichž se zápisové týkali, což ovšem přehlednosti vkladů nemálo na újmu bylo.⁶⁵⁾ Teprve patentem o deskách zemských ze dne 22. dubna 1794 nařízeno bylo v Čechách a na Moravě tenkrát dle vzoru desk v *německých* (zemích rakouských) zřízení tak zvané *hlavní knihy*,⁶⁶⁾ v kteréž *jeden každý* statek panský (v katastru zemském co *dominikální naznačený*) obdržel své *zvláštní folium* (rubriku), na němž se poměry vlastnické, dluhy hypotekární a jiná břemena stručně zapisují, kdežto se listiny zápisům těmto za základ sloužící do knihy

⁶³⁾ Těžko chápu, jak v. *Haan*, st. 11. tvrditi mohl, že zásady tyto *teprve* v těchto deklaratoriích všeobecně a zřejmě vysloveny byly, kdežto naopak — jak shora ukázáno — již v nejstarších obyčejích a výkladech právních zejména v knize Všehrdově jasného výrazu došly. Podobného poklesku dopustil se *Haan*, st. 19. Ovšem nemohl v. *Haan*, jak na st. 47. a 48. sám se přiznává, pro neznalost jazyka starších památek českých užiti; avšak již to, co *Haan* sám na st. 3., 4., 6., 7., 8. uvádí, dokazuje, že ono tvrzení jest mylné. Ano Decl. Ee. 5 sama výslovně praví: dass *gleichwie von Alters herkommen*, also auch hinführo die Landgüter anders nicht als mit der Landtafel afficiret, vergeben noch verwendet werden können, also dass wenn einer sein Landgut übergeben, verpfänden oder verschreiben wollte, so soll u. kann er es anders nicht als mit der Landtafel thun. Doslovně tak zní i Moravská Instrukce z r. 1642. *Demuth*, st. 198.

⁶⁴⁾ Srov. *Demuth*, st. 190—202.

⁶⁵⁾ Jistá evidence břemen knihovních byla již Nov. Decl. Ee. XII. uvedena tím, že v kvaternách při vkladech vlastnického práva *per juctam* (po straně) poukázáno bylo k oněm položkám desk, kteréž obsahovaly hypotekární úpisy. Podobně v *moravské* instrukci z r. 1642 (*Demuth* st. 199.)

⁶⁶⁾ Již císař Karel VI. pokoušel se r. 1733 o zřízení hlavní knihy v Čechách a na Moravě (sr. *Demuth*, st. 246.) V některých zemích vnitrorakouských užívalo se ihned při zřízení desk z počátku 18. věku t. zv. *hlavní knihy*, zejména v *Štýrsku* na základě pat. z r. 1730. Výslovně nařízeno bylo vedení *dvou* knihy hlavní a listovní (Haupt- u. Instrumentenbuch) *nejprve* v pat. o deskách zemských pro tehda rakouskou zemi: *Breisgau* ze dne 1. srpna 1733. Srov. von *Haan*, st. 26.

jiné (zápisné, Urkunden- o. Instrumenten-Buch), dle celého obsahu vkládají. Práv věcných nabytí lze nadále *jedině* zápisem do knihy hlavní.⁶⁷⁾ — Co se týče *záznamu* (t. zv. výminečného vkladu), sluší uvést, že ústav ten teprve pat. ze dne 22. dubna 1794 dle příkladu německo-rakouských desk zemských v Čechách a na Moravě uveden byl a sice podstatně v též formě, v kteréž se posud zachoval. Ovšem obmezovala se tehda prenotace ještě na zavazování *dluhy*; neb rozšíření její na všechna vkladná práva stalo se teprve vš. o. zákonníkem.⁶⁸⁾ Uvedením hlavní knihy, tohoto základního kamene ústavu knihovního dospěly dsky zemské k *dnešnímu* stupni svého vývinu, neboť od té doby *nestala se* — ani uvedením občanského zákonníka — *nižádná podstatná změna ve zřízení knihovním*, leč bychom za takovou pokládali chtěli zařízení *sběrky listin* (Urkundensammlung), kteréž nastoupily na místo úředního prepisování původních listin do knih zápisných. (Instrumentenbücher, Sr. nař. ze dne 16. března a 2. května 1851 č. 67 a 107. Ř. Z.)⁶⁹⁾ Nedošlo na skutečné provedení *veledůležitého principu*, kterýž vylíknul §. 2. cit. pat. o deskách zemských: *že dsky zemské s katastrem zemským v úplně shodě býti mají*. Následkem tohoto politování

⁶⁷⁾ Již dv. dekr. ze dne 14. února 1785 bylo nařízeno, že i české dsky zemské dle vzoru rakouských desk zřízeny býti mají. Sr. *Haan*, st. 223. — Přípravy k zřízení t. zv. hlavní knihy spisováním t. zv. knihovních výtahů (Landtafel-Extracte) daly se již od r. 1791. Dokončena byla hlavní práce r. 1796. Sr. *Haan*, st. 223. *Demuth*, st. 246, 248, 250.

⁶⁸⁾ *Haan*, st. 173 vidí v obnov. zříz. českém (1627) K XXIV. a v patentu pro Slezsko z r. 1709 stopy ústavu prenotace. Jisto, že v Čechách byly jaksi předchůdci prenotace t. zv. *kondikce*, kteréž dle vzoru *saského* práva obstavce (arrestu) na jmění dlužníkovo povolené i *zástavní právo* pojistily. Kondikce povolovala později praxis abusivě ve všech případech, kde vůbec vzešla pochybnost o solventnosti dlužníka a instrukcí z r. 1713 byl obyčej ten schválen. Sr. Měst. Pr. G. XXV. XXIX. Obn. Z. Z. H. VII. Nov. Decl. Ee. XXXI. *Johanny* Pfandrechtspränotation st. 10—25. Instrukcí z r. 1712 nařízeno v Čechách zřízení zvláštního kvaternu pro kondikce (t. zv. *Kummer-* neb *Conditionsquatern*). Poprvé zmiňuje se o prenotaci v *dnešní* podobě patent o deskách *dolnorakouských* z r. 1758. Později (r. 1785) rozšířen byl ústav ten na Štýrsko, Korutany, Krajínu, Gorici a t. d., až se vš. zák. obě. stal obecným právem rakouským. Sr. *Haan*, st. 23. a 174., a hlavně *Johanny* st. 165 sq.

⁶⁹⁾ Toliko při haličských deskách zemských zachovaly se posud *knihy* zápisné. Sr. *Haan* st. 204., 205. Podnět k zařízení sbírek listin, kterýmiž se soudům ovšem mnoho času a práce uspoří, zavdalo zrušení patrimoniálních soudů.

hodného obmeškání *neposkytují* *dsky zemské*, — tím méně knihy městské a pozemkové — oně *bezpečnosti právní*, kterouz dosáhnouti lze *jedně* těsným spojením a úplnou *srovnalostí* knih veřejných se spolehlivým katastrálním seznamem veškerých pozemků. V tom směru již *již předstihly* veřejné knihy některých německých států původu nedávného naše starodávné a proslulé *dsky zemské!*⁷⁰⁾ Zemskému zákonodárství doby *naší* nastává úloha rovněž čestná a vlastenecká jak v právním a hospodářském směru neodkladná, aby — nedbajíc žádných obtíží a obětí — při obnově zřízení knihovního důkladným odstraněním této trpce cítěné vady ústav knih pozemných na onen stupeň dokonalosti pozvedlo, jež dopouští a vyhledává pokrok časový v životě právním a národohospodářském, a jež vymáhá čest země.⁷¹⁾

V *ostatních* zemích Rakouska mimo země koruny české uvedeny byly desky zemské v době dosti pozdní. Přihlížeje k osvědčené užitečnosti *českých* desk zemských uzavřeno mezi r. 1705 až 1709, zaříditi *týž* ústav („Landtafeln“) v zemích vnitrorakouských. Nejprve vydal císař Karel VI. rozkaz ke zřízení desk zemských v *Štýrsku* patentem ze dne 15. března 1730.⁷²⁾ Co do základních

⁷⁰⁾ O nespořádaných poměrech našich knih veřejných, pokud se dotýče nedostatku listu o stavu majetnosti, vydávají svědectví: Zpráva komise sněmu českého o vládním návrhu řádu knih pozemných (1864) st. 15.; pak Dobré zdání moravského sněmu o též vládní předloze, kteréž sdělil Dr. Mezník v „Právniku“ z r. 1863 st. 325 a 361; dále Betrachtungen über den gesetzlichen Schutz des Grundeigentums, v. Dr. Sametz (1861). Nápadným skutkovým klamům oddává se v tom směru Haan, st. 210, — klamům to, kteréž vysvětlují, že si spisovatel ten dosti podivně nepřeje vzájemného svazku mezi knihou katastrální a pozemkovou. — Usnešení moravského sněmu z r. 1863, kteréž se ovšem jen gruntovních knih týká, zní takto: Pozemnosti mají ze stabilního katastru s bedlivým poznámenáním parcelních čísel vepsány býti do knih pozemných, které znova zříditi se mají. Sr. Mezník st. 326., 361.

⁷¹⁾ Nejhorších zmatků jest se obávat od doby nejnovější, kdež rozdělení pozemků v žádném více směru obmezeno není. Neboť naše pozemní knihy vůbec nemají list držebnosti, jež by určité naznačoval částky k tomu kterému statku náležíté. Živnosti selské i statky panské jsou jen povšechně (dle čísla popisného, jména atd.) zanešeny. A z těchto neznámých veličin odpisují se jednotlivé domnělé částky a jiné opět k nim se připisují bez důkazu vlastnického práva převodcovů! Doplnění této mezery bezpečnost majetku na nejvýše vyhledává. Srov. článek Kotalík v Právniku 1870 st. 258—261.

⁷²⁾ Úvod zní: Geben zu vernehmen: . . . „dass gleichwie im Königreich Böhme zu Befestigung des gemeinen Credits, Trauen u. Glaubens die sog. Land-

zásad srovnává se patent ten s předpisy v českém obnov. Zřízení zemsk. (1627) a v Nov. Deklar. o deskách zemských obsaženými a obsahuje dosti obšírná ustanovení o právu hypotekárním.⁷³⁾ Dle vzoru desk Štýrských zřízeny byly za vlády císařové Marie Terezie desky zemské postupně v *Korutanech* pat. 25. června 1746; v *Krajině* pat. 24. června 1747; v *Rakousku* nad Enží pat. 3. října 1754; v *Rakousku* pod Enží pat. 24. listopadu 1758, jež nejprve uvedl ústav prenotace *pohledávek*;⁷⁴⁾ v *Gorici* a v *Gradišce* pat. 10. ledna 1769, v *Terstu* pat. 26. října 1772 a v *Haliči* pak 4. března 1780.⁷⁵⁾ Během posledního století připojily se k tomu v rozličných zemích patenty o vedení knih *městských* a *gruntovních* (rustikálních), jejichžto počátky ovšem v některých vnitrorakouských zemích spadají do doby mnohem starší nežli tamější desky zemské.⁷⁶⁾

Taffel nützlich in Brauch ist, also auch im Herzogthum Steyer und. . . auch in den übrigen I. Oe. Landen zu obbesagten Ende ein Weiss-Potten oder Vormerkungs-Ambt eingeführt werden solle.“ . . . Dobré zprávy o vzniku patentů o deskách vnitrorakouských podává *Johanny*, Pfandrechtspränotation st. 50—132. Podobně zní úvod patentu pro Korutany ze dne 25. června 1746: „was massen wir beobachtet, dass in unserem Erbkonigreich Böhmen schon von Alters her, u. nach solchen Exempel auch Anno 1730 in unserem Herzogthum Steyer. . . die sogen. Landtaffel oder Weiss-Potten und Vermerckamt bereits eingeleitet . . . etc.“

⁷³⁾ Tvrdí-li ale *Haan*, st. 19., že tímto patentem ústav hypotekární („das eigentliche Hypothekenwesen“) nejprve objasnění došel, přehlíd, co několik stránek prvé (st. 8 a 11.) sám byl uvedl: že totiž již obnovené Zřiz. zemské Ferdinanda II. a Nov. Declar. Ferd. III. pro Čechy základy dnešního práva hypotekárního zřejmě uznávají. — Patent *Štýrský* žádá ku vkladnosti listiny již výslovně: causam debendi et clausulam intabulandi. Srov. v. *Haan* st. 18. — Důležité jest také ustanovení téhož patentu, že desky zemské *každému* věřiteli přístupnými jsou, kdežto v Čechách a na Moravě věřitelé od 15—18. věku míti museli *spôsobilost* k deskám (Habilitation zum Lande) sr. *Haan*, st. 123.

⁷⁴⁾ Rozšíření prenotace na všechna věcná práva stalo se teprve vš. občansk. zákonníkem. Sr. *Johanny*, Pfandrechtspränotation 1870 st. 197.

⁷⁵⁾ Doslovný otisk štýrského, korutanského, dolno- a hornorakouského patentu o deskách zemských podal *Johanny*, I. c. st. 216—238.

⁷⁶⁾ Tak nařizuje pro dolní Rakousko již Tractatus de jurib. incorp. z r. 1679, že vrchnosti povinnost mají: „über ihre Güter ordentliche Grundbücher zu halten . . . in welchen die Besitzer der dienstbaren Gründe an Nutz u. Gewähr geschrieben, alle fürgehenden Veränderungen wie auch Versreibungen eingetragen werden sollen.“ Sr. také *Haan* st. 14. Z vnitrorakouských měst a městysů měly malokteré ještě v předešlém věku spořádané knihy. Dokladem toho resoluce císař. M. Terezie z r. 1760, kterouž uvádí *Johanny* st. 147.

V *dolním Rakousku* seznáváme ostatek již v XVI. věku zařízením, kteréž pokládati lze za zárodek ústavu desk zemských, totiž t. zv. *Weissbottenamt*. *Haan* st. 163. vypravuje o něm; „Die Anlässe zu seinem Entstehen dürften theils in dem Einflusse zu suchen sein, den die frühzeitige Entwicklung des Landtafelwesens in Böhmen und Mähren auf das an diese Länder unmittelbar angrenzende Österreich auszuüben nicht verfehlen konnte, theils aber dürfte der Anlass zur Errichtung . . . des ständischen *Gütlbuches* und sodann eines zu demselben in nächster Beziehung stehenden *Hauptschuldenbuches* . . . auch in einem Generalmandate K. Ferdinand I. zu suchen sein, dessen Befolgung am 20. Juli 1522 eingeschärft wurde.“ Zřízení tohoto *seznamu* veškerých *statků stavovských* dalo se tehda k účelům berničním. *Haan* l. c. vypravuje dále: Schon wenige Jahrzehnte später (entstand) ein *Hauptschuldenbuch*, in welchem alle Güter in alphab. Ordnung aufgeführt und auf den für jedes derselben gewidmeten Blättern alle Akte summarisch eingetragen sind, welche . . . dieses Gut . . . betreffen. Gleichzeitig entstand ein *Instrumentenbuch*, in welches alle im Hauptbuche angemerkten Urkunden . . . ingrossirt wurden. Dokládá, že zápisy tak zv. *Hauptschuldenbuchu*, jež se také „*Inhibitionsprotokoll*“ nazýval, počínají r. 1582; pak že zápisy knih zápisných (l. instrum.) sahají od r. 1595—1758. Avšak L. *Johanny* Pfandrechtspränotation, st. 25—37 podává zprávy jiné. Uvádí, že se smlouvy hlavně hypoteky pro lepší *důkaz* již v 16. věku zapisovaly do t. zv. *Landgedenkbuch*, kterouž knihu vedl soud maršalkový. Mimo to vedl se u téhož soudu t. zv. *Weisspotten-Protokoll*. Totiž soudní vykonavatel (*Weisspott*) zanašel exekuce statků („*Ansatz*“, zabavení) do t. zv. *exekučních protokolů*. (Zachovaly se od r. 1630—1634, sahají ale zajisté do konce 16. věku.) Sklonkem 16. století vznikl obyčej, že se i dobrovolné hypoteky, v *Landgedenkbuch* zaznamenané ohlašovaly rozkazem (*Inhibitionsbefehl*) soudnímu vykonavateli, jež je zanašel do zvláštního rejstříku. (*Inhibitionsprotokoll*; tyto posud zachované protokolly sahají od r. 1596—1758.) Inhibice tato měla ráz t. zv. „*protestace*“. Teprve v polovici 18. věku došel zápis v protokolu tom toho účinku, že se jím hypoteka k statkům zemským *nabývala*. Počátkem 18. věku zřízena byla také t. zv. *hlavní kniha*, v kteréž každý statek svůj zvláštní list obdržel a v němž se zapisovaly všechny exekuce a inhibice. (Náhled *Haanův*, jež vznik tohoto indexu klade do

konce věku 16., jest patrně mylný.) Sr. *Johanny* st. 36.; *Suttin-ger*, *Obser. pract.* 140. *Donner* *Österr. Rechte* §. 223. — V *severním Tyrolsku* nařízeno bylo Zřiz. Zemsk. z r. 1573, že osoby *nešlechtické* trhy svých vlastních (totiž *neemfiteutických*) statků před soudem předsebráti mají. Stranu *emfiteutických* statků nařízeno bylo vydávání *listin* pečeti panskou opatřených. Nejbližší základ k vzniku Tyrolských knih hypotekárních — ovšem velmi nedosta- tečných — shledáváme v nařízení z r. 1773, kterýmž notářům uloženo bylo, předkládati soudům ověřené prepisy smluv tržních a hypotekárních k tomu konci, aby tyto v archivu soudním náležitě registrovány byly. Tyrolské knihy pozemkové (t. zv. *Verfachbücher*) jsou ostatek netoliko hypotekární, nýbrž i pozemkové. Byloť min. v. n. ze dne 22. dubna 1854 č. 101. Ř. Z. prohlášeno, že dle roz- umu zákonů tyrolských také k nabytí *vlastnictví* statku potřebí jest zanešení těch kterých listin do t. zv. *Verfachbuchu*. Nejno- věji bylo zák. ze dne 27. března 1869 č. 42. Ř. Z. znovu upraveno zřízení *hypotekární* dle zásad zák. občanského.

V *Tyrolsku*, v *Solnohradsku*, v *Krakovsku*, v *Istrii* a v *Dal- macii* nebyly „*desky zemské*“ nikdy uvedeny. Ovšem ale nalezáme i v zemích těchto hypotekární knihy (v Tyrolsku zároveň pozem- kové) třeba nedostatečného způsobu a stáří nejrozmanitějšího.⁷⁷⁾

V království *Uherském* zařízeny byly před r. 1848 v každé stolici a v městech královských t. zv. *protokoly intabulační*, do nichž se zapisovaly dluhy na nemovitosti *šlechtické* v té které sto- lici ležící, kteréžto zápisy však neposkytovaly právo *zástavní*, nýbrž toliko časovou přednost v případě konkursu.⁷⁸⁾ Počínaje rokem 1850 pokusila se vláda rakouská v království *Uherském* a Chor- vatsko-Slavonském s výsledkem výborným o důkladné zřízení knih veřejných, kteréž svého času (zdalíž i nyní ještě?) pokládati lze bylo za poměrně nejlepší v mocnářství uhersko-rakouském. Záleží z tří listů: List první obsahuje stav pozemností (list držebností), list druhý poměry vlastnické, list třetí zástavy a jiná břemena.⁷⁹⁾

O vzniku knih *městských a gruntovních* slov šířiti, přesaho-

⁷⁷⁾ Srov. podrobnější zprávy o tom u *Haana*, st. 12., 79., 90., 102.. sq., pak v článku Fr. *Petrušky* v „*Právniku*“ z roku 1864 st. 649. Zajímavé jsou také zprávy *Haanovy* o knihách bývalé republiky *Benátské* na st. 96—107.

⁷⁸⁾ Srov. *Petruška*, v „*Právniku*“ 1864 st. 653.

⁷⁹⁾ Podrobnější zprávy sr. u *Petrušky*, st. 690. sq.

valo by meze tohoto pojednání; spadají z převeliké části do doby mnohem pozdější nežli české desky zemské a nemohou se ani co do stáří ani co do důležitosti zdaleka měřiti s deskami zemskými.

Kdožkoliv myslí nepředpojatou stopuje historický vývin zřízení knih veřejných v Čechách a na Moravě, zajisté nabude přesvědčení, že *ústav ten jest naskrze původním a samorostlým útvarem práva českého*. Vzniknuvše na půdě zřízení župního staly se desky zemské během časů jedním z nejdůležitějších činitelů v ústrojí práva zemského a zachovaly i po vtržení práva německého a římského netoliko bytnost svou, nýbrž došly — ve formě ovšem dokonalejší — prostřednictvím a vlivem *rakouského* zákonodárství uznání a platnosti daleko za hranicemi původní své vlasti.⁸⁰⁾ Nelze tedy přisvědčiti náhledu oněch spisovatelů rakouských a německých, kteří původ ústavu knih pozemných v Rakousku vidí v právu *německém*, nezmiňující se o pramenech staročeských —⁸¹⁾

⁸⁰⁾ Tak byly desky zemské patentem 1. srpna 1783 č. 169 zavedeny v *Breisgau'u*, zemí tehdá rakouské. Značný vliv rakouského zřízení knihovního stopovati lze v *saském* občanském zákoníku z r. 1863 a v novém *italském* zákoníku: *Codice civile del regno d' Italia* z roku 1865. Také návrh pruský zřízení knihovního z r. 1864 a 1869, jakkoliv jinak daleko předstihl nynější naše zákonodárství tabulární, přijal základní jeho zásadu, vedlé kteréž knihy veřejné jsou netoliko hypotekární nýbrž pravé gruntovní knihy.

⁸¹⁾ Sem počítati lze skorem všechny vykladatele občanského zákoníka. Sr. hlavně: *Nippel* III. 384., *Stubenrauch* I. 543. *Kirchstetter*, st. 201. i *Ungra*, II. 284., nejnověji *Krainze*, *Ger. Zeit.* 1868 N. 98. Z novějších německých spisů stůj místo všech *Mascher*, *Deutsch. Grundb.* st. 54. Důkladnější jest výklad *Haana*, st. 1. sq. 42, sq., kterýž u historickém přehledu vývinu desk zemských přirozeně s českými deskami počíná, avšak průběhem výkladu svého (i jinak velmi nepřehledného) bez kritického skoumání nejrůznější právní prameny promiscue uvádí. Připomínám, že tu mluvím o *rakouském* zřízení tabulárním. V Německu vyvinul se ústav knih veřejných samostatně způsobem zvláštním. Vypsání vzájemného vlivu obojího zřízení zejména v Slezsku přesahuje meze tohoto pojednání. — Zajímavo jest, že vlaský spisovatel hrabě *Salmour*, ve své knize: *Del credito fondario et del credito agricolo in Francia ed in Italia* (Torino 1862) za vlast knih hypotekárních — Slezsko považuje. Protí tomu shledává *Neigebauer*, *Magazin des Auslandes* 1863 č. 18. (sr. *Schletter's Jahrbücher* IX. st. 188.) nejstarší stopy knihovního pojištění statků nemovitých v zemských deskách Moravských, stranu kterých zprávy čerpá z monografie Demuthovy. Práví: *Es scheint, als wenn die Slaven, nachdem sie gegen Westen vordrangen u. das grosse mähr. Reich stifteten, um als Nomaden ihr neuerworbenes Grundeigenthum, das zuerst der Gemeinde gehört hatte, für den Einzelnen*

náhled to, kterýž toliko nedokonalou znalostí historického materiálu z části snad i nepřístupností pramenů slovanských omlouvati lze jest.⁸²⁾ Obvyklým způsobem přivádí se ústav tabulární práva rakouského ve spojení se staroněmeckým ústavem o veřejném převodu statků nemovitých (*traditio*, *investitura*, *Auflassung*, *Sale*), obyčejně následujícím způsobem: Převod nemovitostí vykonával se v Německu původně veřejně před obcí neb v přítomnosti svědků; o tomto jednání, kteréž se později před soudcem předsebrávalo, vydávaly se k větší jistotě listiny (*Handfesten*). Jelikož se ale během času převody statků množily, zřizovaly se u soudu zvláštní knihy, předkem v městech. „Taktó vzešel ústav knih veřejných, kterýž v Rakousku záhy uveden byl.“⁸³⁾ — Zajisté vyvíjelo se zřízení knihovní v *městech* německých — zejména severozápadních — v též skoro době jako v těchto zemích zcela samostatně; avšak způsobem podstatně rozdílným a za okolnostmi takovými, ješto naprosto vylučují domněnku, že naše desky zemské koření v oněch institucích měst německých aneb že vůbec stojí v nějaké vnitřní souvislosti s právem německým. Věci mají se taktó:

Při převodu statků nemovitých užívalo se v Německu dle rozličnosti kmenů rozličných forem odevzdání. Právo Franků *sálských* a *ripuarských* vyžadovalo odevzdání před soudem, ač chtěl-li nabyvatel míti listinu soudní; mimo to dopouští se ale také *mimosoudní* odevzdání na pozemku samém v přítomnosti svědků, o čemž obyčejně listina (soukromá) sepsána byla.⁸⁴⁾ Jednání to nazývalo se: *sala*, *traditio*, později: *Auflassung* (vzdání-se, *resignatio*) a bývalo

sicherzustellen, dasselbe von den Gemeindeältesten auf fichtenen Tafeln aufzeichnen liessen. Pro znalce netřeba, utíkati se k takým domněnkám.

⁸²⁾ Tu jak jinde jeví se trapný nedostatek *dějepisů práva* v zemích rakouských, k němuž teprve v době novější základy se sbírají. Srov. hlavně *Hermeneg. Jirečka*: *Codex Juris Bohemici*, posud sv. I. a II., téhož: *Slovanské právo v Čechách a na Moravě, posud sv. I. a II. a Das Recht in Böhmen u. Mähren, geschichtliche darg. sv. I.* Nedostatek ten omluví i mnohé vady a mezey tohoto historického pokusu.

⁸³⁾ Sr. na př. *Nippel*, *Stubenrauch*, *Kirchstetter* na uved. m.

⁸⁴⁾ *Lex Rip.* LIX. 1, 7. LX. 1, *Walter*, *Deutsche R. G.* II. čl. 544, *Mascher*, st. 44. *Schulte*, *R. Gesch.* §. 148. Tomu svědčí hojnost listin z oné doby, ku kterýmž *Walter* poz. 3.—10. a *Schulte* v poz. 3., 6.—9. ukazuje. Náhled některých starších (*Eichorna*, *Albrechta*) že vzdání-se (*Auflassung*) vždy před soudem dítí se muselo, vyvracují novější, *Sandhaas*, *German. Abhd.* st. 21 sq., *Walter*, st. 200, *Schulte* 3. I. c.

spojeno symbolickými výkony: uložením listu, holi (festuca), hroudy atd. na půdu. Po tomto jednání následovalo *skutečné* odevzdání pozemku na místě samém (vestitura, gewere thun), kteréž zřizující zaručiti (gewehren) musel.⁸⁵⁾ Tato investitura (körperliche Gewere) poskytla hlavně té důležité výhody, že držitel požíval právní ochrany proti rušení a po uplynutí roku a dne (Jahr u. Tag) jediné přísahou svou právo své hájiti mohl.⁸⁶⁾ Poněkud jinak dalo se převedení nemovitostí dle práva *saského*. Dle zásady Sachsenspieglu (I. 52., §. 1.: ane echt ding ne mut nieman sin egen noch sine lide geven), kteréž as od starodávna u Sasů platila, musely se se převody takové *před soudem* předsebráti; v městech daly se obyčejně *před radou* a místy vydávaly se o tom *listiny městskou pečeti opatřené*.⁸⁷⁾ Teprve *po* vzdání-se (Aufassung) následovalo *uvedení v držení* (Besitzinweisung). Jediné *ono* zakládá t. zv. „gewere“.

⁸⁵⁾ Myně předpokládá *Eichorn* I. §. 59, že vzdání-se (Aufassung) a investitura jest jednání jedno a totéž. Sporno jest ostatek, zdaliž převod práva závisel *jedině* na vzdání-se (Aufassung) čili na obojím jednání. Onen náhled opírá se v Capit. Hludovici Pii ab a: 817 c. 6. (*Kraut*, §. 97): Si quis res suas tradere voluerit, . . . legitimam traditionem facere studeat, . . . adhibeat sibi vel de suis pagensibus vel de aliis, qui eadem lege vivunt, qua ipse vivit, testes idoneos vel si illos habere non poterit, tum de aliis, quales ibi meliores inveniri possunt, et coram eis rerum suarum suarum traditionem faciat et fidejussores vestiturae (geueri) donet ei, qui illam traditionem accipit, ut vestituram faciat. Et posteaquam haec traditio ita facta fuerit, heres illius nullam de praedictis valeat facere repetitionem. . . Z toho plyne: že rozhodné bylo jednání *vzdání-se* (traditio); pak že se toto *nemuselo* diti před soudem, nýbrž toliko před *svědky* a že bezdůvodný jest náhled mnohých (sr. k. př. *Bara*, pozn. 330) že svědky za *representanty* obce neb *soudu* pokládati sluší. — *Schulte* §. 148, pozn. 11. dokládá náhled, že již tradici a nikoli teprve investiturou právo věcné přenešeno bylo, zejména prameny pozdějšími z konce 9. a z 10. věku.

⁸⁶⁾ Srov. *Walter*, II. 534 a doklady tam uvedené; *Schulte*, §§. 146, 148. Poněkud jiné náhledy mají o tomto velmi záhadném předmětu *Stobbe*, *Gewere* st. 485 sq., *Bar*, *Beweisurtheil* d. german. P. st. 169—206, zejm. pozn. 330. — Míni-li však *Bar*, že se t. zv. „juristische gewere“, kteréž recepí římského práva zmizela, v novějším knihovním zřízení co t. zv. publicita zachovala, nelze mu v tom přisvědčiti; on sám nepokusil se o důkaz. Podoba jest toliko zevnější; vnitřní souvislosti tu *není*.

⁸⁷⁾ Sr. *Albrecht*, st. 63, 69, *Walter*, II. 546, *Mascher*, st. 45 sq.; *Gengler*, D. P. R. st. 217; *Stobbe*, *Gewere*, st. 456; *Schulte*, §. 148, II. pozn. 21—23. Chelmské právo žádá odevzdání před *soudem*.

Jinak opět dle pramenů *švábských*, *bavorských* a *frankských*, jež až do 12. věku předpokládají veřejné sice — *nikoliv ale soudní* vzdání-se a mimo to *tradici*, kteréž resignaci buď předcházela neb po ní následovala. Vzdání-se dalo se obyčejně *mimosoudně* listinami a v přítomnosti svědků. Nařízení Sachsensp. I. 52, §. 1., kteréž *soudní* odevzdání vymáhá, *nenalezá se v starším* textu Schwabensp. 22 (Lassb.), nýbrž toliko v některých pozdějších rukopisech.⁸⁸⁾ S tímto řádem v *jižním* Německu obvyklým srovnával se i nejstarší právní obyčej *německých* zemí *Rakouských*. Také tu *nebylo* potřebí převodu *v soudě*, *nýbrž stačil převod veřejný v přítomnosti svědků*. Po vzdání-se převodcova (traditio) následovalo uvedení v držení statku (vestitura). Sr. dr. *Chabert*, *Bruchstücke einer Staats- u. Rechtsgeschichte der deutsch-österr. Länder: Denkschrift der Akademie der Wissensch.* 1853. IV., §. 69.

Během času vyvinul se pak v Německu a v zemích sousedních obyčej, zapisovati převody do *knih zvláště k tomu ustanovených*. Co *nejstarší* knihy městské toho druhu uvádějí se obyčejně knihy měst: *Kolín* (Köln) s udáním rozličných dob: 1056, 1220, 1258; pak *Lubek* z r. 1227 a 1284; *Hamburk* z r. 1270; *Praha* z r. 1310; *Frankfurt* n. M. 1328; *Mnichov* z r. 1347; *Ulm* z r. 1410.⁸⁹⁾ Co se však týče knih *Kolínských*, není dle mého zdání zjištěna bytost *rádných knih* městských převodu *vlastnictví* sloužících pro doby *shora uvedené*; ⁹⁰⁾ knihy *Lubecké* z doby

⁸⁸⁾ Porovnáme-li k tomu *Fikerův*: *Spiegel deutscher Leute*. 25, a t. zv. *kleines Kaiserrecht* II. 92, 106 (vor den luten, vor des Kaisers Augen) seznáváme bezpečně, že právo *jižního a středního* Německa v příčině převodu nemovitostí zaujímalo stanovisko *jiné* nežli právo *Saské*. Sr. *Gosen*: *Das Privatrecht nach dem kleinen Kaiserrechte* (1866) §. 17; poněkud i *Schulte* §. 148, nota 23. K té i jiné různosti práva *saského* a *mimosaského* ukázal již *Sandhaas*, *Abhandl.* str. 34 a j. — Také *Schulte* §. 148 pozn. 23. dokládá, že v *Bavorsku* ještě v 13. věku převody statků vykonávaly se *nikoliv před soudem*, nýbrž před svědky a listinami. Pozdější dodatek Schw. Sp. 22. sr. u Lassb. st. 15.

⁸⁹⁾ Do doby ještě starší sahají městské knihy některých měst nynější Belgie: zejména Antverpen, Brugge a Gent; sr. *Neumann*, *Landwirth. Cred.* in Oest. st. 139. *Mascher*, st. 54.

⁹⁰⁾ Kolínský „Schreinsordnung“ sděluje totiž: im J. 1056 seien die Schrein, darin die Bürger u. Inwohner ihre Häuser, Erb u. Erbzahl schreiben liessen, angehoben u. aufgekommen.“ Sr. *Gaupp*: *Ueber deutsche Städtegründg.* st. 345. Bohužel nelze ale na jisto postaviti, jakého druhu as byly ony *sbrky listin* v skříni uschovávané, na kteréž se tuto *narází*; zdá se, že

starší (1227) ztratily se.⁹¹⁾ Za to dokázána ovšem bytost právých knih pozemných v *Hamburku* před rokem 1270, neboť *Hamburský Statut* z r. 1270 zmiňuje se již o nich způsobem zcela jasným.⁹²⁾ — *Lubecké* městské knihy zachovaly se z roku 1284; do jedné knihy (*Oberstadtbuch*) zapisovaly se hlavně *prodeje* domů, do druhé (*Niederstadtbuch*) jiná právní jednání druhu *nejrůznějšího*, zejména zastavení movitých i nemovitých věcí.⁹³⁾ Podobné knihy, do kterých se ostatek netoliko převody a zastavení, nýbrž často i jiná jednání *nesporná* zapisovala, nalezáme v 14. věku ve Frankfurtu, v Mnichově a v jiných městech Německa, až během 15. věku skorem sobecněly.⁹⁴⁾ — *Co do těchto vloženo bylo, považováno za svědectví nezvratné.*⁹⁵⁾ Zejmena vlastnictví a zástavy k nemovito-

se přepisy neb výpisy z listin původních *sbíraly* a v jisté skříni uschovávaly. Z roku 1258 máme list arcibiskupa: Item quod cum aliquis propter bona sive hereditatem . . . petit scripturam sibi fieri super bonis hujusmodi in domo civium vel parochiali, ipsi officiales et Scabini pro h. scriptura plus debito . . . requirunt . . . a na to nález rozsudích: Responsonem civium approbamus, videlicet quod quicumque petit sibi *monumentum scripturae fieri*, solve debet, quod ab antiquo consuetum est (*Gaupp*, st. 345.) Svědectví pak z r. 1258 nemluví o knihách (libri), nýbrž toliko o *listinách*, (scripturae). *Gaupp*, st. 347 zakládá vznik kolínských knih na právu *Rímském* a nikoliv *germanském*; pronáší se totiž o jich původu následovně: „In der Zeit der röm. Kaiserregierung wurde es sehr gewöhnlich, über Geschäfte aller Art vor öffentlichen Behörden ein Protokoll aufnehmen zu lassen (acta v. gesta). Das Recht hierzu hatte sich bei der Curie in Cöln erhalten u. der wechselseitige Verkehr, der natürlich sehr bald zwischen der alten römischen Gemeinde und den neu hinzugekommenen germanischen Einwohnern entstand, hatte sicher die Folge gehabt, dass die Letzteren von jener zweckmässigen Einrichtung schon frühzeitig Gebrauch machen.“

⁹¹⁾ Sr. *Mascher*, st. 55.

⁹²⁾ *Hamburský Statut*. z r. 1270 I. §. 6. zní (viz *Kraut*, §. 97. č. 80.) takto: „To we sin Erve verkoft, der schal dem anderen dat uplaten vor dem Rade und up deme huse so wen idem vorgulden is, u sall in darmede *scriven* laten in der *Stadtervebock*.“ Tak i *Statut* z r. 1497: „Wat aerst vor deme *rade* vorlaten and in der *stad bock* geschreuen steyt, *das geyt vor alle segele unde breue* edder rowelike lange besyttynge.“ Sr. *Gengler*, st. 217. Dle *Maschera* st. 57. sahají zápisy *Hamburského Ervebocku*, až do r. 1248.

⁹³⁾ Viz *Mascher*, st. 55. 56. Příkladem zní vklad z r. 1297: Notum sit, quod H. Kal dedit in extremis uxori suae domum, in qua morabatur in fossa Scti. Petri . . . prout testes testamenti sui coram consilibus recognoverunt. *Latina* udržela se až do polovice 15. věku sr. *Mascher* st. 57.

⁹⁴⁾ Sr. *Walter*, st. 203., *Mascher*, 57. 60.

⁹⁵⁾ Sr. *Hamburský stat.* v poz. 92.; podobné práva města *Dortmund*, z r. 1397. (*Kraut*, §. 97. č. 50): ipsique libro insignita . . . pro judicato teneantur.

stem nabyti lze bylo jediné vkladem jednání do knih městských. (Sr. poz. 92—95.)

Nejzajímavější jsou pro nás knihy měst českomoravských, ježto se skorem vesměs právem německým (hlavně magdeburským neb franským) řídily.⁹⁶⁾ Každý tuší, že dějepisný vývin práva v městech těchto, v kterých se právo zemské (dle kořene slovan-ské) a právo městské (dle kořene německé) po staletí v těsné spojitosti místní potkávala, nejlepší o tom svědectví dáti může, kde u nás původu zřízení knihovního hledati sluší. Uvádějí se *Pražské* knihy městské, ježto prý až do r. 1310 sahají.⁹⁷⁾ Avšak nejstarší městská kniha *Pražská* z r. 1310, nám posud zachovaná, *neobsahuje vůbec zápisy převodů nemovitostí*, nýbrž pravou směs zápisů nejrozdílnějších: nálezů konšelských, jednání soudních, účtů městských, osobních zpráv konšelských atd.⁹⁸⁾ Ovšem nale-

⁹⁶⁾ Ponejvíce německými osadníky založená řídila se města česko-moravská dle původu svých osadníků buď si dle práva *severoněmeckého* (magdeburského) — tak města severovýchodní, — buď dle práva *středo- a jihoněmeckého* (hlavně Norimberského) — tak města jihozápadní. Kromě toho vyvinulo se znenáhla ze žilů německých za značným vlivem obyčejů domácích právo třetí, právo *Většio* č. *Starého města Pražského*, kteréž během času právo jiho- a severoněmecké vytlačilo, r. 1610 po celých Čechách moci nabylo a rozšířivši působnost svou také na města moravská pro celý stav městský v Čechách a na Moravě až do vydání vs. obč. zákonníka platnost svou zachovalo. Sr. *Rössler* *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhm. u. Mähr.* I. st. XXV. II. st. XXXV. *Emler*, *Právník*, 1870 st. 41. Připomenouti dlužno, že převaha německého žívlu zachovala se v Praze až do sklonku 14. věku. Počátkem 15. věku počíná převládání českého žívlu v měšťanstvu i v radě. Sr. *Rössler* st. XLIX.

⁹⁷⁾ *Haan*, st. 42. . . „*Grundbuch* der Stadt Prag, welches noch h. z. T. ununterbrochen (?) im Gebrauche ist (?) und bis zum Jahre 1313 (?) vorhanden ist.“ —

⁹⁸⁾ Podrobné popsání knihy té z počátku v jazyku latinském a německém, později i v českém psané podává prof. *Tomek* v *Časopisu Č. Mus.* 1844. I. st. 566. sq. Nalézáme v ní od r. 1310—1322 počty obecní, od r. 1322 liber personarum: osob do městského práva přijatých; od r. 1327—1371 nálezy konšelské, známé: co *Liber vetustissimus privilegiorum et decretorum veteris urbis pragensis*, kterouž právní sbírku *Rössler* vydal pojmenovav ji: *Das (Prager) Statutarrecht* a na kterémž se všechny pozdější práva stavu městského v Čechách zakládala. Teprve od r. 1371 počínají i soukromé zápisy různého obsahu. Sr. *Tomek*, st. 570—587, *Rössler*, *Das altprager Stadtrecht* XX. a XXX., jehož udání doplňuje a opravuje *Emler*. *Právník* 1870. st. 40—57. zejm. st. 45. — O knize velmi záhadné a přepodivné — ostatek práci soukromé — kterouž *Pössler*, *Über d. Bedeut. u. Geschichte d. Rechtes etc.* (1847) nazval: *Altprager Stadt-*

záme na některých místech (fol. 57. sq.) a sice počínaje r. 1331 také zprávy o prodejkách a zastaveních domů; však *nejdou* to žádné *zápisové trhy neb zastavení*, nýbrž toliko poznámky, že o tom kterém — před soudem předsezatím — prodeji neb zastavení domů vydány byly *listy* městskou *pečetí opatřené*.⁹⁹⁾ Teprvé z druhé polovice věku XIV. a z věku XV. zachovali se praví zápisové převody domů a jiných statků nemovitých (pravé knihy městské) a sice netoliko v Praze nýbrž i v přemnohých jiných městech českomoravských. Nejstarší městská kniha Pražská obsahující *pravé vklady trhy* domů a důchodů pochází od r. 1351—1356; druhá spadá do doby od r. 1404—1413, třetí do doby 1413—1445 atd. — ačkoliv i ještě tyto knihy v směsici dosti pestré obsahují i jiné zápisy.¹⁰⁰⁾ Knihy ty vedly se ve všech městech v hlavní věci

recht a kterouž klade do 13. věku, sr. *Tomek*, Dějepis m. Prahy p. 266 pozn., jež paleografickou neshodu nápisu s obsahem dokázal, pak *Tomášek*, st. 97. Kniha ta spadá do 14. století.

⁹⁹⁾ Dokladem toho jest doslov dotčených nejstarších zápisů: Na příklad Fol. 57. Anno D. 1331 sabbato in die S. Ottomari *sigillatae sunt haec (sic!) litterae*: per Nikolaum Rok. etc. in domo ipsius Henslini. Item super domum Guntheri et filiorum ejus obligatio. Item Ditlino H. super domum Znoymeri emptam per ipsum. Item E. Soldner super domum Pillungi emtam per ipsum atd. Fol. 58: Anno 1337 in vigilia S. Jacobi apostoli *sigillatae sunt hae litterae* . . . Johanni Rost pro domo Fridrici quondam Rost; . . . item Hassoni sigillatori pro domo Thumlerlip. Takových listů pečeti městskou opatřených zachoval se z 13. věku značný počet v Pražské knihovně universitní: Sr. *Tomek*, Základy starého místopisu Pražského, st. 3.

¹⁰⁰⁾ Dotčená nejstarší kniha (in folio, po straně silně ohořelá) chová se v Pražském městském archivu a skládá se ze šestera oddělení. První oddíl má nápis: Primus liber de venditionibus hereditatum, domorum et censuum (fol. 1—107, ab a. 1351—1356). Pokračováním toho oddělení jest, jak se zdá, třetí oddělení: Liber de hereditatibus etc. (fol. 166—231), de domibus specialiter atd. Oddělení tato obsahují z větší části zápisy trhů, domů a důchodů, však sem i tam i jiná před soudem vykonávaná jednání, ano i některá poslední pořízení. Kniha psána jest skorem vesměs latinou. První zápisy z r. 1351 zní: Item Jochlinus Suck publicavit, quod emit medium macellum carniū, sitam in fine contra Jesmiconem erga Pesconem dictum Hersich. Judicio IV. (fol. 1.) — Item Albyn gener Gylkonisse publicavit, quod emit domum erga Nicolaum Hosbessel sitam inter domos Heynculi pistoris et domum Bartonisse in foro carbonum. Jud. 1. (fol. 1.) — Wolunussa cum filio ejus Hankoni sunt fassi coram judicio Hemlino dicto Negler se teneri XX. sex. gr. et Hermanno de Poczirnicz L. III. gr. (fol. 16.) — I nejstarší posud známá *malostranská* městská kniha z r. 1403 sq. obsahuje řádné zápisy vlastnického práva. První zápis zní:

spůsobem stejným.¹⁰¹⁾ Jelikož kniha z r. 1310 jest nepochybně *nejstarší* v Praze založená,¹⁰²⁾ pocházejí tedy *nejstarší* gruntovní zápisy v Praze ze druhé polovice věku čtrnáctého. Tím dobře srovnává se nález konšelů pražských v Právních Starého m. Pražského (Prager Statutarrecht) z r. 1373. číslo 107, 109. a z roku 1390 číslo 121 (*Rössler*, I. st. 66, 67, 77), vedle kteréhož vlastnictví domů a jiných nemovitostí před soudem postupovati dlužno a převody teprvé po roce a dni do městských knih *zapisovány* býti mohly.¹⁰³⁾ Neboť ustanovení tato pocházejí právě teprvé ze sklonku XIV. věku.¹⁰⁴⁾ Ano porovnávajíc zápisky v městských knihách

Ibidem Dom. Wenceslaus dictus Oslik . . . recognovit et protestatus est, quod domunculam suam cum area sitam in nostra civitate . . . vendidit et secundum jus civitatis condescendit de eadem Nyeticze pauperi mulieri et Dorotheae filiae pro certa summa pecuniae plene persolutam ad habendum, tenendum, vendendum atc.. Za laskavou podporu při použití těchto pramenů díky vzdávám: pánům prof. Tomkovi, arch. Erbenovi a dru Emlerovi.

¹⁰¹⁾ *Tomek* Č. Č. M. I. c. a *Rössler* st. L. upozorňují na zajímavé dílo jistého novoměstského písaře v 15. věku (1451) sepsané: Praxis et cursus cancellariae civilis (v rukopisu v knihovně kapitoly Pražské), kteréž obsahuje teoretické rozjímání o způsobu vedení knih městských. Rozeznávají se trojí knihy: 1) Manuale a knihy památné 2) registra *dēdictvi*, (liber hereditatum), v kterých se nemovitý majetek jednotlivců naznamenával, kniha *úroční* atd. 3) knihy soudní (liber judicialis) obsahující *venditiones, resignationes, impignorationes před soudem předsezaté*; knihy náleží, a knihy trestní. V Praze máme i knihy sirotčí a knihu posledních pořízení. — Koncem XIV. počíná v městech do té doby z větší části *německých* převaha živlu *českého*. Srov. *Rössler*, I. st. 49.

¹⁰²⁾ Sr. *Tomek*, st. 582, *Emler*, st. 46.

¹⁰³⁾ Ve lhůtě té zachoval se zbytek německé: gewere von Jahr u. Tag.

¹⁰⁴⁾ Podobně *Tomek* st. 582. o starších *nálezích* vypravuje. Práví totiž č. 107. P. Stat. R. „Und auch niemand sol man keinen *statbriff* geben, es sey uber haus oder zins, es sey denne jar u. tag vorgangen.“ (L. r. 1373). — č. 109. Auch haben wir ausgetragen, das alle di purger und purgerinne und anderley leuthe . . . di *briffe* haben mit dem *statsigel* oder mit schepffen-sigel umb zins . . . auf heusern oder auf hoffsteten, di in unser stat zu Prag gelegen sind, das diselben in iar u. tag zu rechen nach dise leuthmerunge chomen sullen mit iren briffen auf das rothaus und den *zins* da selbest sullen lassen beschreiben in der stat zu Prag *register*. Z toho plyne, že se listy městské (litterae civitatis) vydávaly teprvé po roce (annum liberationis) počítaje ode dne smlouvy a že se trhy na základě těchto listů do knih zapisovávaly. Také do desk vkládaly se často zápisové na základě listin prvé již vyhotovených — ovšem jen soukromých.

Pražských jednak z r. 1331, obsahující jediné zprávu o vydaných *listech* městských, jednak knihy z r. 1352, 1404 atd. obsahující již správné zápisy trhů a t. d. (sr. pozn. 99 a 100), nabývajíce pevné *pre-svědčení*, že se o převodech domů atd. původně vydávaly jak v mnohých městech právem saským obvěněných *toliko* městské listy (Stadtbriefe) a později teprve (a sice v druhé polovici věku XIV.), že se jednání ta vkládala do *knih* městských, k tomu konci zvláště zřízených.¹⁰⁵⁾ Tomu svědčí dále i okolnost ta, že kniha, kterouž *Rössler* pojmenoval: „Das Rechtsbuch“ a kteráž pochází z roku 1341 toliko o převodu statků před soudem, (in gehegetin dingen, in den vier benken vor richter und vor scheppfen) o zápisech do *knih* ale nikterak se nezmiňuje (R. B. 39. Rössler I. st. 112.)¹⁰⁶⁾ I práva ostatních měst českých a moravských ukazují k podobnému vývinu. Důležité jest zejména právo *Jihlavské a Brněnské*.

Jihlava německými osadníky osazená obdržela v polovici věku XIII. (zdá se po r. 1249) své zvláštní právo městské a horní, kteréž pro stáří a důležitost svou zvláštního povšimnutí zasluhuje.¹⁰⁷⁾ Práva tato zmiňují se v starším původním vydání z po-

¹⁰⁵⁾ Dle městského práva *Vratislavského* bylo ve Vratislavi ještě v XIV. věku potřeba toliko vzdání se „vor richter und vor scheppfen in gehegetin dinge.“ O takových převodech vydávaly se městské *listy*, jak patrně vysvítá z *Magdeburg-Breslauer* system. Schöffrecht (ed. P. Laband, 1863) IV. 1. c. 23: „ob hers mit scheppfen adir mit *eryn brifen* bewisen mag, zo is der hof syn.“ Obyčej, vydávati o trzích domů před konšeli předsevatých listy městské (litterae sigillatae civitatis) byl v XIV. věku v městech magdeburského práva užívajících dosti rozšířen.

¹⁰⁶⁾ Že se převody písmem pojišťovaly, tomu svědčí též Rechtsb. 18: Wer ein haus in dem gericht aufgebit oder ein erb, der sal dem richter XXXII. haller . . . u. dem. screiber wier haller. Tu rozuměti sluší pisatele oněch městských *listů*, o kterých nám nejstarší městská kniha z r. 1310 zprávu dává slovy: sigillatae sunt litterae . . . a Statutarr. čl. 107. a 109. — Zdá se, že tato kniha (t. zv. Rechtsbuch) jest kompilací komise, kteráž r. 1341 zvolena byla od staroměstské rady, aby sepsala právo městské, kteréž jak král Jan k tomu od staroměstské rady, aby sepsala právo městské, kteréž jak král Jan k tomu již byl svolil, ve všech *městech českých* platnosti nabytí mělo. Sr. *Tomaschek*, Deutsch. Recht in Österr. st. 99. a *Fmler*, st. 46, kdežto *Rössler* I. st. XXXV. pozn. za to má, že jest to spíše soukromá práce některého městského notáře.

¹⁰⁷⁾ Právo *Jihlavské* rozšířilo se valně po městech českých a moravských, zejména sloužilo městskému právu *Brněnskému*, *Kutnohorskému*, *Kolínskému* (i právní knize tak zvané: *Prager Rechtsbuch*) za základ. Pilný a důkladný spis o něm podal J. A. *Tomaschek*: Deutsches Recht in Oesterreich im 13. Jahrhundert (1859); text bedlivě přehlídnutý viz v H. *Jirečkově* Codex juris Boh.

lovece 13. věku (u *Jirečka*, Codex J. B. st. 82. text Lit. A. XI—XIII.) toliko o *náležitěm* zastavení a převodu nemovitostí: prohlášením před soudem,¹⁰⁸⁾ zmiňují se dále o písaři, avšak nikoliv o zápisu oněch jednání do nějakého registru neb nějaké knihy.¹⁰⁹⁾ Za to uvádí pozdější vydání, pocházející ze 14. století již výslovně: *tabulae* jurati notarii civitatis.¹¹⁰⁾ Z toho pozdějšího dodatku souditi

I. st. 82. sq. Nálezy konšelů *Jihlavských* vydal J. A. *Tomaschek*, Der Oberhof Iglau u. seine Schöffensprüche aus dem 13—16. Jahrhundert. (1868). K radě *Jihlavské* šlo totiž odvolání z přecetných měst českomoravských ano i cizozemských v době právě uvedené až do zřízení *Pražského* soudu appellačního. Německá *Jihlava* vydávala v XV. století zčeštěným městům k českým dotazům nálezy v jazyku českém. Sr. *Tomaschek*, st. 15, 251 sq.

¹⁰⁸⁾ *Tomaschek*, D. Recht, st. 225. A. 23 . . . et si illam hereditatem obligabit pro dictis debitis coram judicio ad spacium anni et diei . . . A. 25: Si quis viro alteri hereditatem suam coram judicio rite resignaverit, receptor tenetur dare judici XII. denarios, juratis totidem, scriptori duos. — *Magdeburské* právo z r. 1261 (Gaupp. st. 234) zmiňuje se v §. 23. toliko o soudním převodu, nikoliv o písaři. Srov. také *Sächs. Weichb.* art. XX. 1. „Sal man sin eigen vorgeben in wichbilde nach rechte do sal jener, der sien eigen vorgeben wil u. ouch ghener, der is entphaen wil, komen in cyn *geheget ding vor die vier bencke*. Podobně *Verm. Sachsp.* I. 45. — Také právo *flámské*, kteréž patrně starší redakci *Jihlavského* za základ sloužilo, vyhledává jediné náležitosti: prohlášení před soudem. Sr. *Tomaschek*, st. 86. sq.

¹⁰⁹⁾ Podobá se pravdě, že i v *Jihlavě* o převodech domů před soudem předsevatých vydávaly se původně *listy* pečeti městskou opatřené (litterae sigillatae). Tomu svědčí zmínka o scriptori, pak dotyčné ustanovení městského práva *Štavnického*, kteréž *Jihlavskému* jest nápodobeno. Sr. pozn. násl. a *Tomaschek*, st. 172.

¹¹⁰⁾ Sr. *Tomaschek*, st. 312., *Jireček*, Codex I. st. 97. B. XXV., kterýž odstavec v starším vydání naprosto schází. Znít takto: Item quilibet juratus notarius civitatis quidquid in tabulis suis collegerit . . . interrogatus de his testimonium perhibere poterit . . . *Tomaschek*, st. 31. 65. klade sepsání této původní a *úřední* redakce *Jihlavských* práv městských do sklonku 13. neb do první polovice 14. století — na každý případ před rok 1360. Však na st. 92. sám vyslovuje pochybnost, že listina ta v 13. věku sepsána byla. Z toho, co *Tomaschek*, st. 66. uvádí, že ještě r. 1353 Karlu IV. nikoliv listina B. nýbrž listina A. k potvrzení předložena byla, dalo by se souditi, že sepsání listiny prvnější vložití sluší as do času mezi 1353—1360, snad i do první třetiny XIV. věku, an se redakce *té* neb podobné v r. 1341 v Praze při pokusu o kodifikaci práv městských užilo. Sr. *Tomasche.*, st. 100. — *Štavnické* městské právo, kteréž pochází ze sklonku 13. neb ze začátku 14. věku a *Jihlavskému* nápodobeno jest (a nikoliv naopak toto *onomu*, sr. *Tomaschek*, st. 98.), zmiňuje se toliko o převodu před soudem, a o *listech* pečeti městskou opatřených, nikoliv ale o knihách, jakkoliv právo jest sestaveno dle listiny lit. B. práv *Jihlavských*:

dlužno, že se v Jihlavě — rovněž jako v Praze — v době starší převody nemovitostí ještě nezapisovaly do knih, ovšem ale později. A v skutku byla první sporádaná kniha zřízena r. 1360 Janem z Humpolce (z Gelnhausen), kterýž toho času stal se městským notářem Jihlavským. Tento hlavní svou péčí věnoval založení knihy městské, kteráž obsahovati měla bezpečná svědectví o jednáních ústně před soudem předsevzatých. Jednání tato zapisovala se bezprostředně do knihy městské, tak že nebylo více potřebí listin zvláště o tom vydaných neb odvolání-se na svědky. Do oné doby nebylo v Jihlavě řádných knih městských, jak Jan z Gelnhausen sám dokládá.¹¹¹⁾ První jím založená kniha obsahuje vklady od r. 1359—1378. Ostatky zapisovaly se do knihy té netoliko práva soukromá, nýbrž i nálezy konšelů, důležitější změny zřízení městského a vůbec události pamětihodné.¹¹²⁾ Od té doby zachovaly se knihy Jihlavské v řadě nepřetržené až do nejnovější doby. — Uvážíme-li, že zakladatel městských knih Jihlavských Jan z Humpolce co zkušený právník a nejvyšší registrátor císař. kanceláře Karla IV. ústav desk zemských zajisté dobře znal, smíme se domýšleti, že týž — seznáv užitečnost toho ústavu — co muž potřeb praktického života znal, nevěděl, čím by činnost svou co městský písař v Jihlavě prospěšněji zahájiti mohl, než když dle příkladu desk zemských založí řádné knihy městské. K takovému dílu i znovuzřízení zemských

„und der sie kawfft, der soll darüber Gewissheit nehmen unter der Statt *Insigll* Sr. *Tomaschek*, st. 346.

¹¹¹⁾ Právě totiž sám: Hec prescripta in *cartis laceratis* negligenter conscripta ego Johannes, prout ibi reperi et huic *libro* dilligencius annotavi, ne ex illarum cartarum distructione cuiusdam iudicium et grave dispendium orietur. Sr. *Tomaschek*, Oberhof Iglau st. 24., kterýž na st. 21. sq. také podrobnější zprávy o životě Jana z Humpolce podává. Otec jeho přistěhoval se z Gelnhausenu do Humpolce v Čáslavsku; neznámo jest, zdaliž se Jan již v Humpolci narodil. Nazývá se sám v městských knihách Jihlavských: Johannes de Gumpolcz, pak ale ve své sbírce formulí J. v. Gelnhausen. Týž praví v úvodu této sbírky: dum olim in aula caesarea . . . moratus sum et . . . literarum registrator existerem et in registris literarum tam imperii sacri quam regni Bohemiae saepe facta atque gesta magnificia scrutatus perlegerem . . . Byl také písařem na Horách Kutných a v Brně. Sr. *Tomaschek* l. c.

¹¹²⁾ Tedy právě tak, jak se do desk zemských — původně promiscue později do zvláštních kvaternů — zapisovaly kromě záležitostí soukromých i nálezy soudů, usnešení sněmů, ano i vůbec události pamětihodné. (Dsky památné.)

desk Moravských krátce před tím (1348) slavným způsobem provedené bezděčně povzbuzovalo. Zároveň ukazuje název: „*tabulae*“ — jehož se onoho času (ztlumočením českého výrazu: dsky) jenom v zemích českomoravských povýtečně k naznačení desk zemských a cúdnicích užívalo — dosti zřejmě k tomu, že zřízení knih městských nápodobeno bylo ústavu desk zemských, v Čechách a na Moravě již dávno před tím obecně užívanému. — Dle městských práv *Brněnských* ze 14. věku bylo rovněž jako dle práv Jihlavských k převodu nemovitostí potřebí: prohlášení před soudem (*coram iudicio et juratis*).¹¹³⁾ Nelze také pochybovati, že se již v *čtrnáctém* století převody ty do knih městských (*tabulae, libri*) zapisovaly (sr. čl. 427. *Brněnských* nálezů z r. 1370—1380 v pozn.); v které době však knihy ty se počínaly, při nedostatku dokladů zjistiiti nelze. I tu znamenáme, že knihy městské původně se vedly způsobem podobným jako dsky zemské, totiž že se do nich prostě zapisovala všechna soudní jednání, civilní a trestní, sporná i nesporná.¹¹⁴⁾

¹¹³⁾ Nejstarší městská práva: *Jura originalia civ. Brunnensis* z roku 1243 — nápodobená právu *Vídeňskému* z r. 1221 — (jich doslov: *Jireček*, *Codex J. Boh. I. st. 72. Roessler* Die Stadtrechte v. Brünn aus dem 13. u. 14. Jhd. [Deutsche Rechtsdenkmäler II.] 1852 st. 321 sq.) neobsahují žádného o tom ustanovení. Zmiňuje se sice čl. 25. (Priv. minus čl. 4.) o prodeji statků městských; avšak formy převodu se nedotýká. Ani v městském právu v redakci pozdější (ze 14. věku, sr. *Roessler* st. 356. sq.) nenalzáme ještě zřejmě doklad, že převody statků musely se předsebráti před soudem, jakkoliv v čl. 102. a 103. tuto formu stopovati lze. — Ovšem ale kniha nálezů konšelských (*Das Schoeffenbuch*, sr. *Roessler*, st. 1—338), jehož první zápis pochází z r. 1343. v čl. 325. ustanovuje: *Hereditatum traditio solum fieri debet coram iudice et juratis*; a podobně praví nález ovšem mnoho pozdější: čl. 427 (as z r. 1370—1386): *Antiqua consuetudo civitatum habet: Quod quicumque coram iudicio obtinetur et in tabulis iudicialibus signatur hoc ante proximum futurum peremptorium iudicium, vel per impignorationem, vel modum alium, si expeditum non fuerit, de cetero caret robore firmitatis nisi per scriptorem civitatis in librum ubi census et alia notantur acta, per obtentorem de situ juratorum scribi fuerit procuratum.*

¹¹⁴⁾ Co *Roessler*, st. LX. o *Brněnských* knihách městských vypravuje, jest příliš obecné a vztahuje se teprve k pozdějšímu stadiu zřízení knihovního. Právě totiž: *Die Gerichtsverhandlungen, denen er (sc. der Stadtschreiber) regelmässig beiwohnen musste, zeichnet er . . . auf Tafeln ein . . . daraus entwickelte sich nach u. nach (man kann es hier wie in andern Städten verfolgen) das Institut der öffentlichen Stadttafeln oder Stadtbücher atd. Jakým způsobem obyčej ten vzešel, v jakém poměru stál k současným dskám zemským, atd. po*

Stanovy a práva ostatních měst českých a moravských z 12. a 13. věku potud tiskem uveřejněná neposkytují nám žádných rozhodných zdrojů k vysvětlení našeho předmětu.¹¹⁵⁾ Z pramenů netištěných zvláštní zajímavosti má nejstarší městská kniha *Kolínská* posud zachovaná z r. 1376—1401, co do skladby a pořádku vkladů vzorná, obsahující zápisy trhů, důchodů, kšaftů, atd. Jest z větší části jazykem latinským, sem a tam i německým psána. Forma zápisů srovnává se s obvyklým toho času způsobem vkladů v deskách zemských a městských knihách Pražských.¹¹⁶⁾ — Starší ještě městská kniha *Bydžovská* (z počátku 14. věku) nebyla mi bohužel k použití dopřána.

V městských právech měst *rakouských* z věku 13. a 14. nalezáme sice zhusta nařízení, že se převody a zastavení domů a jiných statků veřejně, zejména před svědky zvláště k tomu povolányi předsebrání mají;¹¹⁷⁾ avšak obyčej, zapisovati převody a zástavy

tom marně se ohlížíme. *Tabulae* judiciarie, o kterých mluví čl. 427. cit. naznačují nám as původní formu knih městských; později ovšem zapisovala se pokud se týče, přenášela se různá jednání do různých knih, a takovou knihou speciální byl as „*liber*, ubi census et alia notantur acta,“ o němž v témž článku řeč jest. Spůsob tento byl v 15. a 16. století skoro ve všech městech českých a moravských obyčejným.

¹¹⁵⁾ Prameny tyto velmi pilně a přehledně sestavil *Jireček*, *Codex Juris bohemicus* Srov. zejména Privileg. Teutonicorum in suburbio Pragensi z r. 1178; *conflrmatum* z r. 1274 a j.

¹¹⁶⁾ Zápisové na prvním listu počínají bez všeho úvodu; zdá se tedy, že počátky knihy té sahají do doby ještě starší. Druhý zápis zní: Margareta Rosenlacherin vendidit et resignavit domum suam ante portam Gurinensem sitam cum suis pertinentiis N. Gutman et suis heredibus hereditarie possidendo, qui emtam de manu judicis suscepit faciendo juxta libitum suae voluntatis. Haman, Czorner, jurati testantur. Actum a. 1376. (Za půjčení knihy Kolínské díky povinován jsem p. Jar. Čelakovskému.)

¹¹⁷⁾ Tak nařizuje městské právo *Videňské* z r. 1221 a 1244, že ustanoviti dlužno sto mužů, jejich jména uveřejniti se mají, aby se každý trh a každé zastavení neb darování domů a pozemků vykonati mohlo v přítomnosti dvou neb více těchto mužů („Gewissen“ či „Genannten“); podobně zařízení nalezáme v městském právu *Haimburském* a *Wiener-Neustadtském*. Sr. *Meiller*, *Österr. Stadtrechte u. Satzungen aus d. Zeit d. Babenberger*. st. 11. 50, 57, 59, taktéž v X. svazku: *Archiv f. österr. Geschichtskunde*. Tak praví se v městském právu *Videňském* ze dne 18. října 1221: Centum viris in civitate fideliores de singulis vicis, et prudentiores . . . semper habeantur . . . ut omnis emtio et venditio (obligatio), pignoratio, donatio prediorum domorum, vinearum vel quarumcumque rerum, que estimate fuerunt ultra tria talenta, . . . coram duobus

do knih k tomu ustanovených spadá do doby mnohem pozdější, nežli v území českomoravském.

Majíce dějepisná data posud uvedená na paměti, nezbyvá nám žádné o tom pochybnosti, že zřízení desk jest původním ústavem domácím. Dsky počaly se v době, kde právo německé na půdě českomoravské ještě nebylo kořenů pustilo a vyvinuly se samostatně, nepodlehající po staletí vlivu sousedního práva německého způsobem zcela zvláštním v ústrojnosti nad míru pestré a v podobě na nejvyšší důstojné.¹¹⁸⁾ Že zejména ústav knih městských, jakýž se v třináctém věku v některých *severoněmeckých* městech, (zejména v Hamburku a v Lubecku) byl vyvinul, na naše zřízení knihovní žádného vlivu neměl, o tom dle toho, co shora uvedeno, netřeba slov šířiti.¹¹⁹⁾ — Co se týče měst domácích německým právem osazených, dokázáno, že nejstarší známé městské knihy Pražské a Jihlavské spadají do druhé polovice 14. věku, nejstarší Brněnské do čtrnáctého věku. Nelze tedy ani pomýšleti na to, že by se dsky cudní neb zemské byly zakládaly dle příkladu knih městských, any posud zachované zbytky oněch desk sahají do poslední čtvrti třináctého věku — zbytky to, ježto se vůči hledě objevují co *zlomky budovy starobylé* — co zjevné sloupové starodávného s ústrojím veřejného i soukromého práva těsně souvisícího

vel pluribus illorum centum virorum celebretur et agatur. Skorem doslovně nalézáme též ustanovení v měst. právu *Wiener-Neustadtském* z r. 1221—1230.

¹¹⁸⁾ Až do 12. století neprospívaly valně osady německé v Čechách a na Moravě; teprve v 13. století šířily se, zejména však za Přemysla Ottakara II. Srov. *Jireček*, *Das Recht in Böhmen u. Mähren* I. st. 175.

¹¹⁹⁾ S těmito městy neměly Čechy vůbec žádného značného styku. Dsky zemské jsou také zcela jiným způsobem vedeny, nežli městské knihy Hamburk-Lubeckské a převyšují tyto jak rozmanitostí obsahu svého tak i statuprávní důležitostí svou. V tom směru jsou dsky zemské v Evropě pravé unicum. — Připomenouti sluší ostatek, že nejstarší německé osady v městech českomoravských jsou původu *flanderského* (vlamského). (Podobně i v Uhřích). Flámští a holandští kupci usazovali se již ku konci 12. století v severozápadních zemích slovanských. Na právní kmen prvotně *flámský* vštěpováno během času právo saské a jihoněmecké. Flámskému původu svědčí přečetné doklady historické. Srov. *Roessler*, II. st. VIII. CI. CX., *Tomaschek*, D. R. st. 88., *Jireček*, I. c. „Fortwährend bleibt Flandern, das halb romanische halb germanische Land . . . der Hauptweg der Vermittlung der Cultur des Westens u. Ostens.“ Das Stadtrecht von Amiens (schon vor 1184 eine Charte) wird Vorbild . . . z. B. z. Abbeville. Nach Arras haben alle Städte Flanderns ihr Zugrecht . . . (*Roessler* CXIV.)

zřízení zemské. Ovšem ale velmi podobá se pravdě, že se městské knihy v městech českomoravských zřizovaly dle příkladu desk *zemských*.¹²⁰⁾ Neboť netoliko, že dsky zemské a župní co do *stáří* knihy městské předcházejí,¹²¹⁾ netoliko, že blízký *místní* styk práva zemského a městského, ježto se často v týchž místech (zejména v Praze, v Brně, v Olomouci, v Jihlavě) takorůzka křížovala a srážela ku zřízení ústavu deskám podobného a vůči hledě prospěšného přímo vzbuzoval,¹²²⁾ i porovnání vnitřního zřízení knih městských v době starší a pozdější, rovněž i jmeno jim přikládáné: „*tabulae*“ ukazují dosti zřejmě, kde as původní vzory knih měst-

¹²⁰⁾ Otázce o poměru desk zemských a knih městských vyhýbají se nápadně *Roessler a Tomaschek*. Tento obmezuje se D. R. st. 135. na poznámku: „In der Aufzeichnung der Gerichtstafel, deren man sich Anfangs zur Unterstützung des Gedächtnisses bediente, liegt der erste Keim der Entstehung der Stadt u. Gerichtsbücher im 14. Jahrhunderte . . . *Rössler*, II. st. LXVIII. zmiňuje se sice způsobem vedlejším o deskách zemských: „In allen Verhandlungen über das Grundeigentum des Adels (? jenom šlechtý?) behalten die Zuden eine vorwiegende Bedeutung durch die dort aufbewahrten Gerichtsbücher, Landtafeln, Tabulae terrae genannt. . . Viermal des Jahres erschienen die Adeligen, um bei der Öffnung der Gerichtsbücher gegenwärtig zu sein (1292. Boč. IV. 383. Palacký, Formul. II. 213.). Diese Landrechte entsprechen der alten Einteilung des Landes in Provinzen . . . Später (gibt es) nur zwei Landrechte und Landtafeln: die Brünnner und Olmützer (1348 . . .)“ — Lze-li pak opravdově za to míti, že právní názory a obyčej města naprosto nedotknuty zůstaly právy a obyčejí zemskými navzdor těsné místní jich srážce a vzdor stálému stýkání se měšťanů s ostatními obyvateli země? Což nemáme zřejmých dokladů vzájemného vlivu práv městských a zemských? *Rössler* st. XXXVIII. kladl si ovšem tuto otázku, odbývá ji ale úsečnou poznámkou: „Obschon die Vermuthung einer Berührung beider, des deutsch-städtischen u. des nationalen Landrechts nahe genug liegt, so ist es uns doch nicht gelungen, diese Einwirkung aufzufinden, vielleicht gelingt es andern Forschern“ . . . Snad to nebyly čínské zdi, kterýmiž měšťané a ostatní obyvatelé země od sebe odloučeni byli? — Důkladně poznal *vzájemný* vliv obojho práva již *Tomaschek*, st. 70. 71.

¹²¹⁾ Bytost desk Pražských co do ústavu známého dokázána přecetnými doklady z poslední čtvrti XIII. věku. Sr. pozn. 7—12. In *tabulis* Olomucensis cude, ad quam universae provinciae Moraviae se reclinant (a. 1303. Boč. V. 167.)

¹²²⁾ Právním městským řídila se prvotně toliko města, neboli předměstí (suburbia) německými osadníky obydlená. Obyvatelé slovanští (castrenses, Suppani atd.) užívali práva domácího, zemského. Takový byl poměr zejména v Praze, v Brně, v Olomouci, v Jihlavě, v Znojmě atd. Castrum řídí se právem zemským, suburbium právem městským. Srov. *Roessler*, II. st. VII. X. XXV.

ských v Čechách a na Moravě hledati sluší.¹²³⁾ Důvodem té nasvědčuje konečně okolnost ta, že toho času, kdy v našich městech desky městské se počínaly, právní tato náležitost městskými právy *německých* měst mateřských (zejména právem magdeburským a norimberským) podepsána nebyla.¹²⁴⁾¹²⁵⁾

¹²³⁾ Srov. co shora o knihách Jihlavských a Brněnských poznamenáno. Viz dále čl. XXV. obnovených práv Jihlavských: Item quilibet juratus notarius civitatis quidquid in tabulis suis collegerit, sive sit juramentum, sive proscriptio alicujus, vel aliquis incusatus pro vulneribus, vel pro aliis causis, interrogatus de his testimonium perhibere poterit, sicut alter juratus nisi tunc ab aliquo juratorum suum testimonium cassum et vanum comprobetur. Popis ten hodil by se doslovně na obsah starších desk zemských! I vyhrazení důkazu falsifikace již v nejstarších právních zemských nalezáme: „Žádní svědci proti deskám moci nemají, leč kdo by proti úředníkům chtěl dovésti, že jsou dsky falšované.“ Rád Právo zemsk. Arch. č. II. 117.. Cod. J. B. II. st. 242. c. 74.

¹²⁴⁾ *Magdeburské* právo (W. ab ao 1261. §. 23. *Gaupp.* st. 234. pravi: Swaz so ein man gibet in gehegeten dinge vor den scheppenen und vor dem richtere, . . . Podobně: „Das *Magdeburg-Breslauer* systematische Schöffenrecht“ z polovice XIV. věku, vyd. Dr. P. *Laband* (1863): K platnému převodu stačí dle IV. l. c. 23: kouf. . . von hof adir erbe vor richter und vor scheppin in gehegetem dinge . . . ob hers mit schepphin adir mit eryl *briffen* bewisin mag, zo is der hof syn. Také t. zv. Sächsische *Weichbildrecht* (z počátku 14. věku pocházející a na český jazyk přeložený) zmiňuje se toliko o převodu před soudem: „eyn geheget ding vor die vier bencke“ Sr. Das sächs. Weichbildrecht čl. 21. *Denkmaeler* d. deutsch. Mittelalters, herausg. v. Daniels, Gruben, Kuehns II. Sr. pozn. 103. — Na podivném omylu zakládá se tvrzení *Stubenrauchovo*, I. st. 543. pozn. 2., že nejstarší v Rakousku známá kniha pozemní (Saalbuch) jest: Codex traditionum Claustroneoburgensis. Neb Kodex ten není veřejná kniha *pozemní*, nýbrž obsahuje toliko soukromé zaznamenání veškerých darů, nadací, trhů a t. d., ježto se týkají tohoto *kláštera*. Kodex týž psán jest zřízení kláštera samého a povstal as v polovici 12. století. Takoveto seznamy vedeny byly onoho času od mnohých klášterů ve všech zemích střední Evropy a nemají patrně s knihami gruntovními nic společného. Sr. otisk onoho Kodexu ve *Fontes rerum austriacarum*, IV. (1851) a úvod M. *Fischerem* psaný. Jinou povahu ovšem mají: *Libri erectionum*, kteréž v Čechách založil arcibiskup Arnošt; neb knihy ty byly skutečně veřejné. Sr. st. 22. a pozn. násl.

¹²⁵⁾ Dodatkem k poznámce 34. budiž doloženo: V *druhém* vydání svého díla: *Historia Prawodawstw Słowiańskich* III. (1859) podal *Maciejowski* v §§. 198.—201. následující zprávy o nejstarších slovanských knihách veřejných: Podotýkáje v §. 198., že polské veřejné knihy t. zv. „*Starobiałe Księgi*“ jsou způsobu jiného, i také starší knih v Německu . . . vykládá v §. 200., že nejstarší soudní knihy *polské* zachovaly se z první polovice XIV. věku, že však máme nepochybně toho doklady (v Stat. Židovském z r. 1264), že již tu byly v XIII. věku, an se připomínají: *libri* terestres, castrenses, civiles,

praetoriales, scabinorum. Knihy ty ležely prý při soudech uherských na stolech a proto (??) prý se nazývaly: *tabulae*. Podobné knihy přechovávali *ruští* soudní písaři a soudcové *srbští*, vozíce je od místa k místu, vždy napřed to oznamující a stranám výroky ohlašující, jak podnes ještě v Turecku obyčejem jest (§. 200.) Knihy polské požívaly — rovněž jako české dsky — velké vážnosti a chovaly se pod trojím klíčem. Pojištění extraktem (?) nebylo ale nutností, stačilo písemné prohlášení soudní pečeti opatřené, že strany splnění smlouvy svatě slíbily. — Tyto ovšem dosti sporé poznámky ukazují zřejmě k tomu, že zvyklost: pojišťovati právní jednání zápisem knihovním jest u Slovanů obyčejem rovněž starodávným jak obecným.

~~—————~~

STUŽKA
Knihy
Svati práva

REV15

ÚK PrF MU

3129S28844